

تحولات نظام بانکی در بهار ۱۳۹۹

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۷۲۸۶
آذرماه ۱۳۹۹

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	خلاصه مدیریتی.....
۳.....	بخش اول - نظام پولی و بانکی.....
۳.....	۱-۱. تحولات پایه پولی.....
۶.....	۱-۲. تحولات نقدینگی و اجزای آن.....
۹.....	۱-۳. وضعیت بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی.....
۹.....	۱-۳-۱. شفافیت و افشای اطلاعات.....
۱۱.....	۱-۳-۲. قوام بانکها.....
۱۴.....	۱-۳-۳. ریسک اعتباری و کیفیت داراییها.....
۲۱.....	۱-۳-۴. وضعیت سرمایه‌گذاریها.....
۲۲.....	۱-۳-۵. وضعیت باز ارزی.....
۲۳.....	۱-۳-۶. سودآوری.....
۲۸.....	۱-۴. نرخ سود در بازار بین‌بانکی.....
۲۹.....	۱-۵. عملکرد بانکها در تأمین مالی اقتصاد.....
۳۲.....	بخش دوم - مهم‌ترین وقایع مؤثر بر نظام بانکی در سال ۱۳۹۸.....
۳۲.....	۲-۱. اقدامهای بانک مرکزی.....
۳۳.....	۲-۱-۱. تصویب شیوه‌نامه عمومی و قرارداد بازخريد (ريپو) و شیوه‌نامه استفاده از آن در راستای اجرای عملیات بازار باز.....
۳۴.....	۲-۱-۲. هدفگذاری تورمی.....
۳۴.....	۲-۱-۳. حراج اوراق بدهی دولتی.....
۳۵.....	۲-۱-۴. تغيير روش محاسبه نسبت سپرده قانونی.....
۳۵.....	۲-۲. اقدامهای مجلس شورای اسلامی.....
۳۶.....	۲-۳. رخدادهاي برون‌زا: شیوع ویروس کووید ۱۹.....
۳۶.....	جمع‌بندی و ارائه پیشنهادهاي سیاستی.....

تحولات نظام بانکی در بهار ۱۳۹۹

خلاصه مدیریتی

گزارش پیش رو در راستای تبیین وضعیت نظام بانکی در فصل بهار ۱۳۹۹، در چهار بخش تحلیل وضعیت متغیرهای پولی، تحلیل وضعیت شبکه بانکی، اهم اقدامات و سیاستگذاری‌ها و پیشنهادهای سیاستی به بررسی و تبیین وضعیت نظام بانکی و متغیرهای مربوط پرداخته است.

در ارتباط با تحلیل وضعیت متغیرهای پولی، پایه پولی در سه‌ماهه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ معادل ۸/۶ درصد و در ۱۲ ماه منتهی به آن، ۳۹/۷ درصد رشد را تجربه کرده است. رشد پایه پولی در سه‌ماهه نخست سال ۱۳۹۹ عمدتاً به دلیل افزایش خالص بدهی بخش دولتی و خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی اتفاق افتاده است. در سه ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ خالص بدهی بخش دولتی ۲۳/۹ هزار میلیارد تومان، یعنی معادل ۵۴/۷ درصد افزایش یافته است. بدهی دولت به بانک مرکزی طی این مدت ۲۹ ه.م.ت افزایش یافته که ۲۷ ه.م.ت آن بابت تنخواه‌گردان خزانه بوده است. نرخ رشد نقدینگی نیز از نیمه سال ۱۳۹۷، روند صعودی داشته و در پایان خردادماه به ۳۴/۲ درصد رسیده که بیشترین نرخ رشد نقدینگی از سال ۱۳۹۰ است. نکته دیگر اینکه افزایش نرخ رشد نقدینگی با افزایش نسبت پول به نقدینگی همراه بوده است که حاکی از تبدیل شبه‌پول به پول است. نسبت پول به نقدینگی در خردادماه ۱۳۹۹ به ۱۸/۹ درصد، یعنی بالاترین سطح خود در سال‌های اخیر رسیده است و نرخ رشد پول در دوازده ماه منتهی به خردادماه، ۶۱ درصد (۲۷ واحد درصد بیشتر از رشد نقدینگی) بوده است. نرخ سود در بازار بین‌بانکی از فروردین‌ماه ۱۳۹۹ به شدت کاهش یافت و تنها طی سه ماه، از ۱۸ درصد به ۹ درصد رسید. کاهش شدید نرخ سود اسمی در بازار بین‌بانکی در حالی اتفاق افتاد که تورم روندی فزاینده داشت و نرخ سود واقعی^۱ بین‌بانکی کاهش به مراتب شدیدتری را تجربه کرد و در همین بازه نرخ رشد ۳۰۰- درصدی را تجربه کرد. علت اصلی کاهش شدید نرخ سود در بازار بین‌بانکی، آزادسازی سپرده قانونی در چارچوب تسهیلات حمایتی شیوع ویروس کرونا و همچنین افزایش عرضه پایه پولی از محل بدهی دولت به بانک مرکزی و خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده است. این اعداد و ارقام را می‌توان هشدار برای در معرض خطر قرار گرفتن ثبات اقتصاد کلان در سال ۱۳۹۹ تلقی کرد که نیازمند چاره‌اندیشی است.

۱. نرخ سود اسمی منهای تورم.

در ارتباط با وضعیت شبکه بانکی نیز متأسفانه عملکرد بانک‌ها براساس آمار و اطلاعات منتشر شده، به هیچ‌وجه قابل دفاع نیست و شاهد تخلف گسترده بانک‌ها از مقررات ناظر به شفافیت و حتی عدم افشای صورت‌های مالی هستیم.

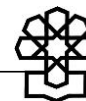
حساب سرمایه مجموع بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی از مردادماه ۱۳۹۸ منفی شده و در خردادماه ۱۳۹۹ به میزان ۶۲- هزار میلیارد تومان رسیده است. این حجم از ناترازی یا زیان در شبکه بانکی که مرکز پژوهش‌ها در سال ۱۳۹۶ نسبت به وقوع آن هشدار جدی داده بود، بی‌سابقه بوده است اگرچه در طبقات مختلف بانک‌ها یکسان نیست. تنها بانک‌های تخصصی دولتی واجد حساب سرمایه مثبت هستند و بانک‌های غیردولتی با ۷۰- هزار میلیارد تومان حساب سرمایه منفی، بیشترین ناترازی را بر شبکه بانکی تحمیل کرده‌اند.

مانده مطالبات غیرجاری شبکه بانکی در پایان خردادماه ۱۳۹۹، به ۲۱۳ هزار میلیارد تومان رسیده است. نسبت مانده مطالبات غیرجاری به کل مطالبات نیز در پایان خردادماه با یک واحد درصد افزایش نسبت به پایان اسفندماه، به ۱۲/۷ درصد رسیده است؛ این درحالی است که متوسط این نسبت در کشورهای مختلف دنیا حدوداً ۴ درصد است.

در این میان اعطای تسهیلات حمایتی کرونا، حراج اوراق بدهی دولتی توسط بانک مرکزی، تعریف کریدور نرخ سود در بازار بین‌بانکی و تغییر شیوه محاسبه نسبت سپرده قانونی از اهم اقدامات مؤثر بر نظام بانکی بوده است که در فصل بهار ۱۳۹۹ اتخاذ شده است.

مبتنی بر تبیین صورت گرفته از وضعیت نظام بانکی در گزارش حاضر، پیشنهادهای سیاستی ارائه شده است که اهم این پیشنهادها عبارتند از:

۱. نظارت و پیگیری اجرای مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی در ارتباط با اصلاح نظام بانکی و ساماندهی به بانک‌های ناسالم و انجام ارزیابی کیفیت دارایی‌های آنها،
۲. اجرای ضوابط ابلاغی بانک مرکزی ناظر بر شفافیت شبکه بانکی،
۳. تدوین برنامه منسجم و زمانبندی شده برای رفع ناترازی بانک‌ها (از جمله افزایش سرمایه بانک‌های دولتی) و اجرای آن،
۴. تسریع در اصلاح زیرساخت‌های قانونی نظام بانکی.

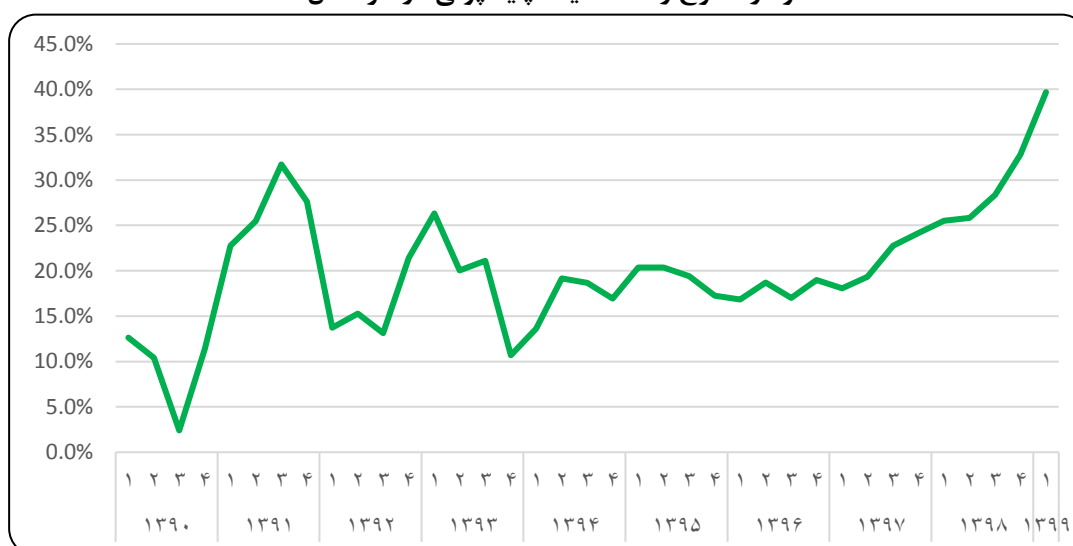

بخش اول - نظام پولی و بانکی

۱-۱. تحولات پایه پولی

پایه پولی در سه ماهه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ معادل ۸/۶ درصد و در ۱۲ ماه منتهی به آن، ۳۹/۷ درصد رشد را تجربه کرده است. همان گونه که نمودار زیر نشان می‌دهد، رشد پایه پولی از نیمسال ۱۳۹۷ شتاب گرفته و در خردادماه ۱۳۹۹ به بالاترین نرخ خود در بازه سال‌های پس از سال ۱۳۸۹ تاکنون رسیده است.

نمودار ۱. نرخ رشد سالیانه پایه پولی در هر فصل

مأخذ: داده‌های بانک مرکزی.

رشد پایه پولی در سه ماهه نخست ۱۳۹۹ عمدتاً به دلیل افزایش خالص بدهی بخش دولتی و خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی اتفاق افتاده است. از آنجایی که تنخواه‌گردان خزانه ماه‌های ابتدایی سال دریافت و در اسفندماه تسویه می‌شود همواره در فصل بهار شاهد رشد بالای بدهی دولت به بانک مرکزی هستیم. در سه ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ خالص بدهی بخش دولتی ۲۳/۹ هزار میلیارد تومان، یعنی معادل ۵۴/۷ درصد افزایش یافته است. بدهی دولت به بانک مرکزی طی این مدت ۲۹ ه.م.ت افزایش یافته که ۲۷ ه.م.ت آن بابت تنخواه‌گردان خزانه بوده است. خالص دارایی خارجی بانک مرکزی نیز در این مدت ۱۹/۳ هزار میلیارد تومان افزایش را تجربه کرده است و ۱۴ هزار میلیارد تومان آن بابت افزایش دارایی‌های خارجی بانک مرکزی حاصل شده است.^۱ افزایش دارایی‌های ارزی بانک مرکزی عموماً با خرید ارز از صندوق توسعه ملی با نرخ سامانه نیما صورت

۱. نرخ تسعیر ۴۲۰۰۰ ریال بوده است.

گرفته است. نکته مهمی که در تحلیل رشد پایه پولی شایان ذکر است این است که تغییرات خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نیز در کنار خالص بدهی بخش دولتی، ناشی از کسری بودجه دولت اتفاق افتاده است. درحقیقت در ۱۲ ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹، علت اصلی رشد خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نیز کسری بودجه دولت و پوشش آن با پایه پولی بوده است. در سال‌های گذشته که دولت درآمد ارزی حاصل از نفت خود را نزد بانک مرکزی به فروش می‌رسانید، مکانیسم مشابهی رخ می‌داد با این تفاوت که هم‌اکنون ارزی که دولت به بانک مرکزی فروخته اولاً، متعلق به صندوق توسعه ملی است و ثانیاً، غیرقابل فروش در بازار بوده و در دسترس نیست. بنابراین اگرچه در سال ۱۳۹۸ و تا حدودی بهار ۱۳۹۹ عامل رشد پایه پولی افزایش خالص دارایی خارجی بانک مرکزی معرفی می‌شود، اما علت اصلی، پوشش کسری بودجه دولت با استفاده از پایه پولی (چه تنخواه و چه فروش ارز غیرنقدشونده صندوق توسعه به بانک مرکزی) بوده است.

برخلاف یک‌سال گذشته که روند بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی کاهش معناداری یافته بود در فصل بهار ۱۳۹۹ شاهد افزایش این بدهی به میزان ۲/۵ هزار میلیارد تومان بوده‌ایم. افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی درحالی که شبکه بانکی در مجموع با مازاد ذخایر مواجه است نیازمند تبیین است. از آنجایی که برخی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی ناسالم به بازار بین‌بانکی دسترسی ندارند در صورتی که با کسری نقدینگی مواجه شوند تنها راه پیش روی آنها استقراض از بانک مرکزی خواهد بود حتی اگر ذخایر مازاد در سایر بانک‌ها وجود داشته باشد. تغییر این روند نشان می‌دهد اضافه برداشت‌های بانک‌های ناسالم (انتقال سپرده آنها به بانک‌های دیگر) در این مدت افزایش یافته درحالی که به این میزان، بدهی سایر بانک‌ها به بانک مرکزی تسویه نشده است. به عبارت روشن‌تر **اتکای بانک‌های ناسالم به منابع بانک مرکزی** نیز به دلایل مختلف از جمله پایبندی بیشتر آنها به نرخ سود مصوب یا تمهید سپرده قانونی، تداوم داشته است.

جدول ۱. پایه پولی (هزار میلیارد ریال)

نرخ رشد ۱۲ ماه منتهی به (درصد)				مانده				هزار میلیارد ریال
				خرداد ۱۳۹۹	اسفند ۱۳۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
۵۸/۸	۴۳/۸	-۲۰/۸	۱۲/۳	۳۶۶۹/۱	۳۴۷۵/۷	۲۳۱۰۰/۴	۲۴۱۶/۵	خالص دارایی‌های خارجی
-۴/۷	-۴۶/۸	۴۰/۲	۷۴/۰	۳۹۳/۶	۱۵۴/۵	۴۱۳/۱	۲۹۰/۳	خالص بدهی بخش دولتی
-۱۵/۸	۱۹/۹=	-۳۰/۷	۴/۶	۱۱۳۲/۹	۱۱۰۶/۹	۱۳۴۵/۵	۱۳۸۱/۷	بدهی بانکها
۲/۸	-۱۵/۶	-۲۰/۷	۱۷	-۱۳۶۲/۱	-۱۲۰۸/۶	-۱۳۲۴/۷	-۱۴۳۱/۶	خالص سایر اقلام
۳۹/۷	۳۲/۸	۲۵/۵	۲۴/۱	۳۸۳۳/۵	۳۵۲۸/۵	۲۷۴۴/۳	۲۶۵۶/۹	پایه پولی

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

نکته دیگر اینکه رشد پایه پولی در سه‌ماهه ۱۳۹۹ با افزایش سهم سپرده دیداری بانکها نزد بانک مرکزی همراه بوده است و با آزادسازی سپرده قانونی بانکها در پی سیاست حمایتی ناظر به شیوع ویروس شدت گرفته است. سهم سپرده‌های دیداری بانکها نزد بانک مرکزی (ذخایر اضافی) از پایه پولی در سه ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۸ نسبت به اسفندماه ۱۳۹۸، به میزان ۱۴۴ درصد رشد کرده و از ۶/۳ درصد در پایان اسفندماه ۱۳۹۸ به ۱۵/۳ درصد در پایان خردادماه ۱۳۹۹ رسیده است. با وجود رشد نقدینگی، آزادسازی سپرده قانونی بانکها به میزان ۸ م.م.ت (برای تسهیلات حمایتی کرونا) در کنار رشد بالای پایه پولی و نیز احتیاط بانکها در اعطای تسهیلات جدید موجب شد شاهد کاهش مانده سپرده قانونی بانکها نزد بانک مرکزی و تغییر ترکیب پایه پولی به نفع سپرده‌های دیداری باشیم.

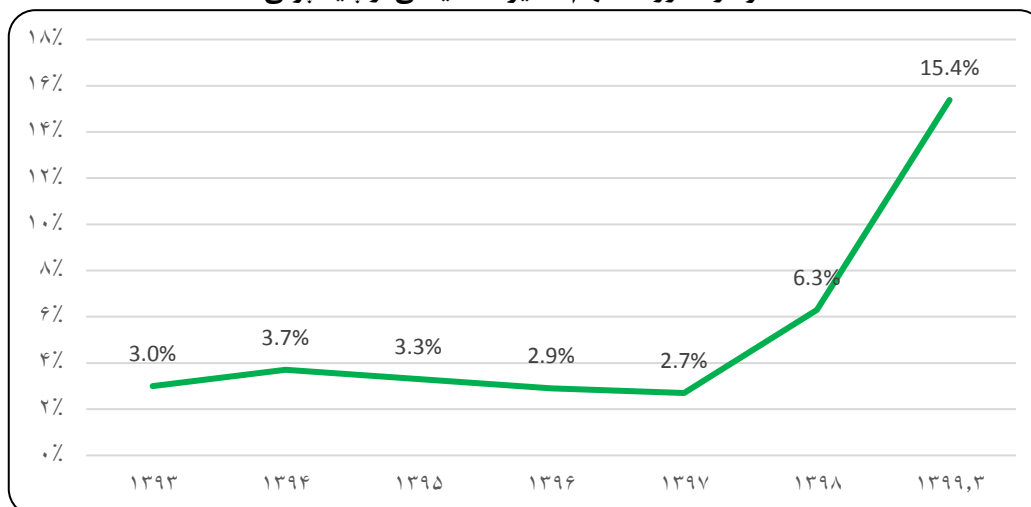
جدول ۲. پایه پولی (هزار میلیارد ریال)

نرخ رشد (%) منتهی به خرداد					مانده خرداد ۱۳۹۹	هزار میلیارد ریال	
۱۲ ماه منتهی به خرداد ۱۳۹۸ الی ۱۳۹۳		سه ماه		۱۲ ماه			
۱۳۹۸	۱۳۹۳	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۳۹۸		
۲۲/۹		۳۹/۷	۲۵/۵	۸/۶	۳/۳	۳۸۳۳/۵	پایه پولی
۱۰		۹	۱۷	۰	۰	۷۱۷/۵	اسکناس و مسکوک در جریان
۲۳		۲۵	۲۶	-۲/۴	۴/۸	۲۵۴۱/۷	سپرده قانونی
-	۱	۶۵۲	۴۸	۱۶۵/۲	۷/۴	۵۸۹/۷	سپرده دیداری

مأخذ: همان.

۱. رشد بلندمدت این متغیر خیلی معنادار نیست، زیرا به دلیل اختیاری بودن نگهداری آن، لزومی ندارد يك نرخ رشد بلندمدت را تجربه کند.

نمودار ۲. روند سهم ذخیره احتیاطی از پایه پولی

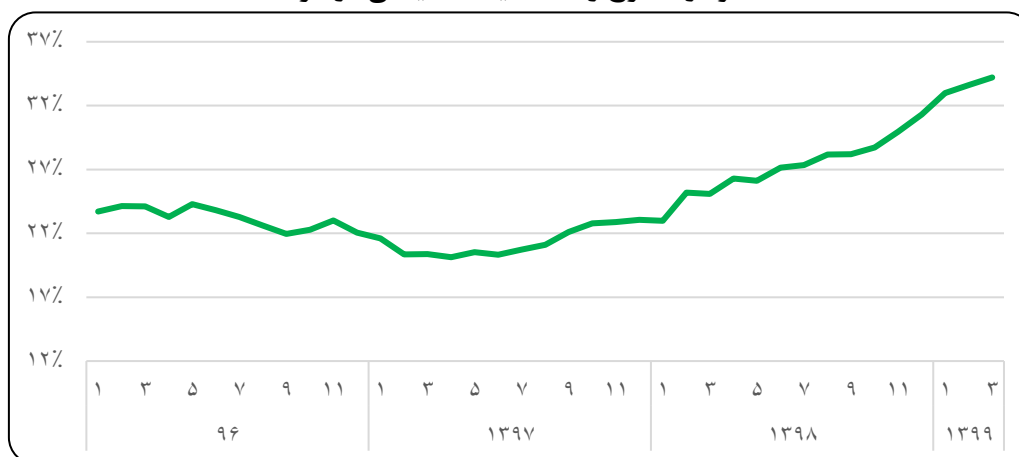
مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

آخرین نکته در این بخش این است که افزایش پایه پولی تا زمانی که به افزایش نسبت پول (M1) به نقدینگی منجر نشود در کوتاه‌مدت موجد تورم نیست. آنچه عامل ایجاد تورم است، تقاضای کل اقتصاد است که وسیله مبادله در اختیار آحاد اقتصادی (M1 یا M2) و سرعت گردش هریک، آن را نمایندگی می‌کنند. پدیده‌ای که در فصل بهار ۱۳۹۹ شاهد آن بوده‌ایم، رشد بالاتر پایه پولی نسبت به نقدینگی بوده است (افزایش ذخایر مازاد شبکه بانکی).

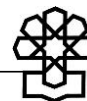
۱-۲. تحولات نقدینگی و اجزای آن

همان‌طور که نمودار زیر نشان می‌دهد، نرخ رشد نقدینگی از نیمه‌سال ۱۳۹۷، روند صعودی داشته و در پایان خردادماه به ۳۴/۲ درصد رسیده که بیشترین نرخ رشد نقدینگی از سال ۱۳۹۰ است.

نمودار ۳. نرخ رشد سالیانه نقدینگی در هرماه

مأخذ: همان.

با توجه به جدول ۳ رشد خالص دارایی‌های خارجی نظام بانکی به میزان ۶۲/۸ درصد در ۱۲ ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹، بیشترین سهم در افزایش نقدینگی را دارا بوده است. نکته‌ای که در این ارتباط گفته می‌شود این است که افزایش نرخ تسعیر، موجب افزایش ارزش ریالی خالص دارایی‌های خارجی شده است، اما بررسی‌های به‌عمل آمده نشان می‌دهد نرخ تسعیر به‌استثنای چند بانک هنوز ۴۲۰۰۰ ریال بوده است. از ۴۸/۹ هزار میلیارد تومان افزایش خالص دارایی‌های خارجی نظام بانکی ۱۹/۳ هزار میلیارد آن ناشی از افزایش خالص دارایی خارجی بانک مرکزی بوده است. بیش از نیمی از افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک‌ها نیز مربوط به بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی بوده که حاکی از شناسایی سود دریافتنی به ارز توسط این بانک‌هاست.

جدول ۳. مصارف نقدینگی

نرخ رشد ۱۲ ماه منتهی به (درصد)				مانده				هزار میلیارد ریال
				خرداد ۱۳۹۹	اسفند ۱۳۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	خرداد ۱۳۹۹	اسفند ۱۳۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
%۶۲٫۸	%۴۲	%۱	%۱۴	۵۱۲۱۰۵	۴۶۳۲٫۳	۳۱۴۶٫۴	۳۲۵۲٫۶	خالص دارایی‌های خارجی
%۱۹	%۱۶	%۳۵	%۳۱	۳۱۵۲٫۴	۲۷۹۶/۲	۲۶۴۳٫۷	۲۴۰۷٫۹	خالص بدهی بخش دولتی
%۲۶	%۲۳٫۵	%۲۲	%۲۰	۱۶۹۸۰٫۲	۱۶۲۲۰/۲	۱۳۴۷۵٫۱	۱۳۱۲۶٫۱	بدهی بخش غیردولتی
%۱۴۶	NA ^۱	%۲۷۷-	%۱۱۳-	۱۳۱۷٫۶	۱۰۷۲/۸	۵۳۴	۴۲٫۳	خالص سایر اقلام
%۳۴٫۲	%۳۱٫۲	%۲۵	%۲۳	۲۶۵۷۱/۷	۲۴۷۲۱/۵	۱۹۷۹۹٫۲	۱۸۸۲۸٫۹	نقدینگی

مأخذ: همان.

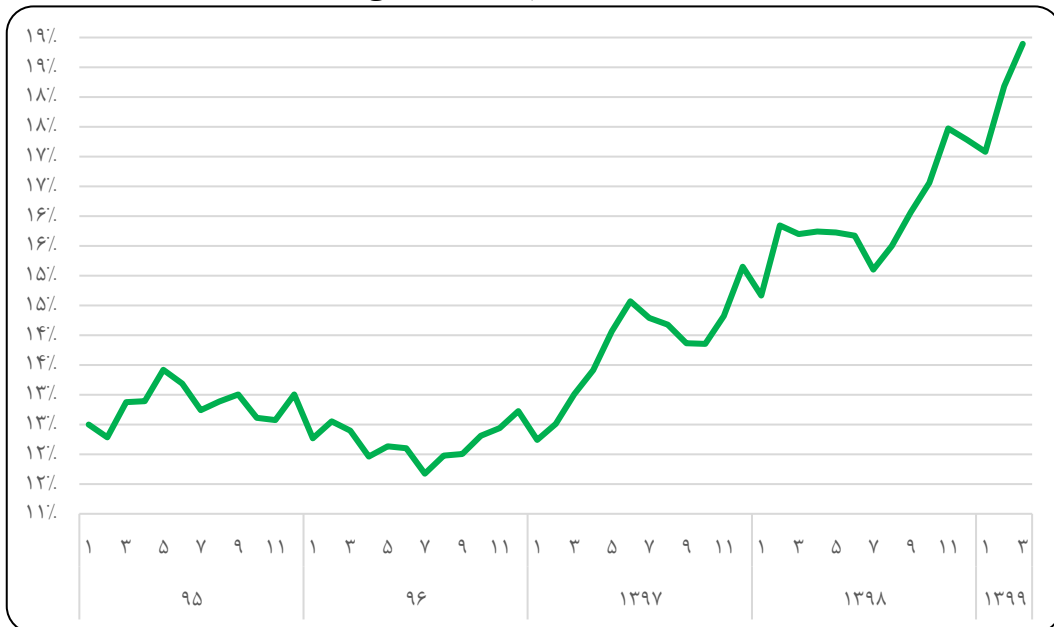
جدول ۴. ترکیب نقدینگی

نرخ رشد ۱۲ ماه منتهی به (درصد)				مانده				هزار میلیارد ریال
				خرداد ۹۹	اسفند ۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
خرداد ۱۳۹۹	اسفند ۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	خرداد ۹۹	اسفند ۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
%۶۱٫۵	%۴۹٫۸	%۵۱	%۴۷	۳۶۳۴٫۸	۳۳۳۳٫۵	۳۱۰۸٫۷	۲۸۵۲٫۳	پول
%۲۹٫۱	%۲۸	%۲۱	%۲۰	۱۸۹۸۸٫۳	۱۷۹۳۰٫۹	۱۶۶۹۰٫۴	۱۵۹۷۶٫۶	شبه پول
%۳۴٫۲	%۳۱٫۳	%۲۵	%۲۳	۲۲۶۲۳٫۱	۲۱۲۶۴٫۴	۱۹۷۹۹٫۱	۱۸۸۲۸٫۹	نقدینگی

مأخذ: همان.

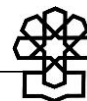
افزایش نرخ رشد نقدینگی در سه سال اخیر و به تبع خردادماه ۱۳۹۹ با افزایش نسبت پول به نقدینگی همراه بوده است. در شرایط تورمی تقاضا برای پول افزایش می‌یابد و از طرفی افزایش تقاضا برای پول را می‌توان نشان‌دهنده افزایش سرعت گردش نقدینگی و عامل تورم تلقی کرد. علاوه بر این کاهش عایدی بازار پول (نرخ سود واقعی) در مقایسه با سایر بازارها (سهام، ارز و ...) موجب تبدیل شبه پول به پول شده است. نمودار ۳ نشان می‌دهد، نسبت پول به نقدینگی در خردادماه ۱۳۹۹ به ۱۸/۹ درصد، یعنی بالاترین سطح خود در سال‌های اخیر رسیده است و نرخ رشد پول در دوازده ماه منتهی به خرداد ۲۷ واحد درصد بیشتر از رشد نقدینگی بوده است.

نمودار ۴. نسبت پول به نقدینگی

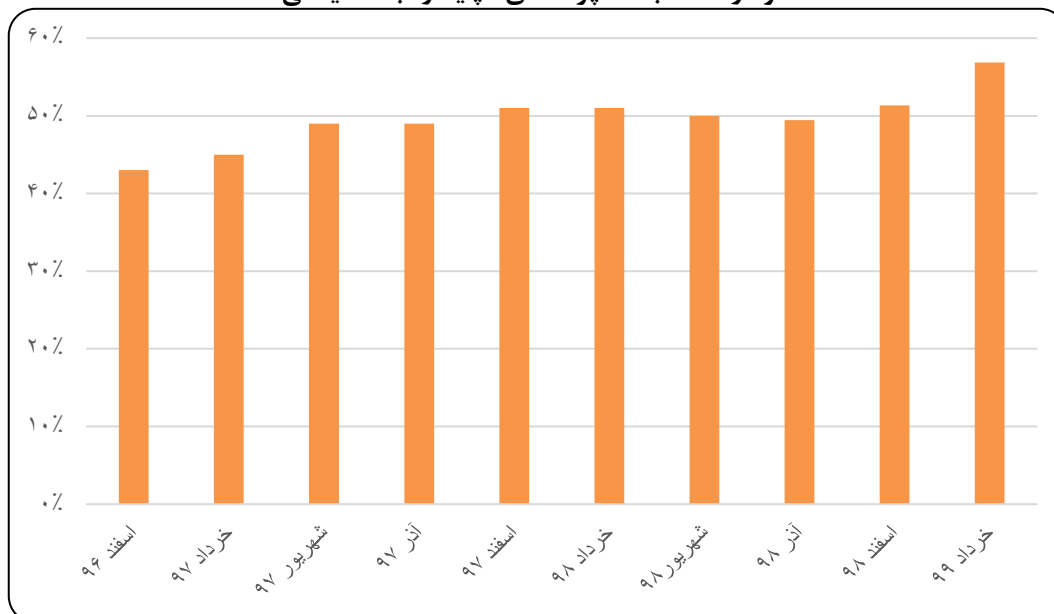
مأخذ: همان.

ترکیب نقدینگی از حیث درجه نقدشوندگی می‌تواند متغیری برای پیش‌بینی تورم باشد، از این رو در بسیاری از تحلیل‌ها، از نسبت پول به شبه پول یا پول به نقدینگی برای پیش‌بینی تورم استفاده می‌شود. به نظر می‌رسد این نسبت‌ها برای اندازه‌گیری نقدشوندگی نقدینگی و به تبع آن پیش‌بینی تورم از دقت لازم برخوردار نباشد، زیرا سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت کاملاً نقدشونده هستند و در نسبت پول به نقدینگی حضور ندارند؛ نمودار زیر نسبت سپرده‌های ناپایدار شامل سپرده‌های فوق‌الذکر به کل نقدینگی را گزارش کرده است. نمودار زیر نشان می‌دهد سهم سپرده‌های ناپایدار از نقدینگی از اسفندماه ۱۳۹۸ رشد یافته است و این رشد در خردادماه ۱۳۹۹ نیز ادامه‌دار بوده است. افزایش روند این متغیر به معنای کاهش جذابیت سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت در قیاس با

سایر دارایی‌ها^۱ و احتمالاً افزایش تورم انتظاری در دوره آتی است.

نمودار ۵. نسبت سپرده‌های ناپایدار^۲ به نقدینگی

مأخذ: همان.

۳-۱. وضعیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی

در این بخش براساس برخی از شاخص‌ها، وضعیت سلامت شبکه بانکی و همچنین کم‌وکیف خدمات آن، بررسی می‌شود. سلامت بانک‌ها عمدتاً در گرو در اختیار داشتن دارایی‌هایی کم‌ریسک و با عایدی مناسب و سرمایه کافی است که در این قسمت به این مباحث پرداخته می‌شود.

۳-۱-۱. شفافیت و افشای اطلاعات

شفافیت به‌عنوان رکن سوم بال III در انتظام‌بخشی رفتار بانک‌ها و جلوگیری از فعالیت‌های پرمخاطره آنها نقش مؤثری دارد. افشای اطلاعات، هزینه تخلف بانک‌ها از مقررات مقام ناظر را افزایش می‌دهد و عموم مردم می‌توانند به‌عنوان مقام ناظر عمل کرده و در ارتقای سلامت بانک‌ها مشارکت کنند. از این رو سند کمیته بال بانک‌ها را ملزم به افشای اطلاعات به‌صورت منظم و با جزئیات قابل قبول کرده است و بانک مرکزی نیز در دستورالعملی تحت عنوان «دستورالعمل حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری» مصادیق اطلاعات را مشخص کرده است.

۱. از جمله سپرده‌های کوتاه‌مدت که به‌دلیل کاهش نرخ سود مؤثر این سپرده‌ها در بهمن‌ماه ۱۳۹۷ اتفاق افتاد و سهم از سپرده‌ها از نقدینگی را معادل ۲ واحد درصد کاهش داد.
 ۲. مجموع فرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز (غیر از مسکن یکم)، سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و درنهایت اسکناس و مسکوک در جریان.

متأسفانه عملکرد بانک‌ها در این محور به هیچ‌وجه قابل دفاع نیست و شاهد تخلف گسترده بانک‌ها از مقرره مذکور و حتی عدم افشای صورت‌های مالی هستیم.

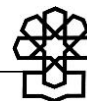
۱۹ بانک از ۲۲ بانک و مؤسسه اعتباری بورسی صورت‌های مالی سه‌ماهه ۱۳۹۹ خود را تا تاریخ ۱۳۹۹/۹/۸ بر سامانه کدال قرار داده‌اند.

آخرین صورت‌های مالی منتشر شده از برخی از بانک‌های بورسی به شرح زیر است:

جدول ۵. وضعیت انتشار صورت‌های مالی بانک‌های بورسی

پدیرش شده در	صورت‌های مالی حسابرسی شده	آخرین صورت‌های مالی	یادداشت همراه صورت مالی سه ماهه ۱۳۹۹
رسالت	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
رفاه کارگران	۹۸/۰۶/۳۱	۹۹/۰۳/۳۱	×
توسعه	۹۱/۱۲/۲۹	۹۱/۱۲/۲۹	×
مؤسسه نور	---	۹۵/۶/۳۱	×
ملت	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
صادرات	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
تجارت	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
سرمایه	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
سینا	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
گردشگری	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
پاسارگاد	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
پارسیان	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
سامان	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
کارآفرین	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
دی	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
شهر	۹۷/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	×
آینده	۹۷/۱۲/۲۹	۹۸/۱۲/۲۹	×
پست‌بانک	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
اقتصاد نوین	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
خاورمیانه	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
ملل	۹۸/۱۲/۲۹	۹۹/۰۳/۳۱	✓
ایران‌زمین	۹۵/۱۲/۳۰	۹۹/۰۳/۳۱	✓

مأخذ: سامانه کدال.

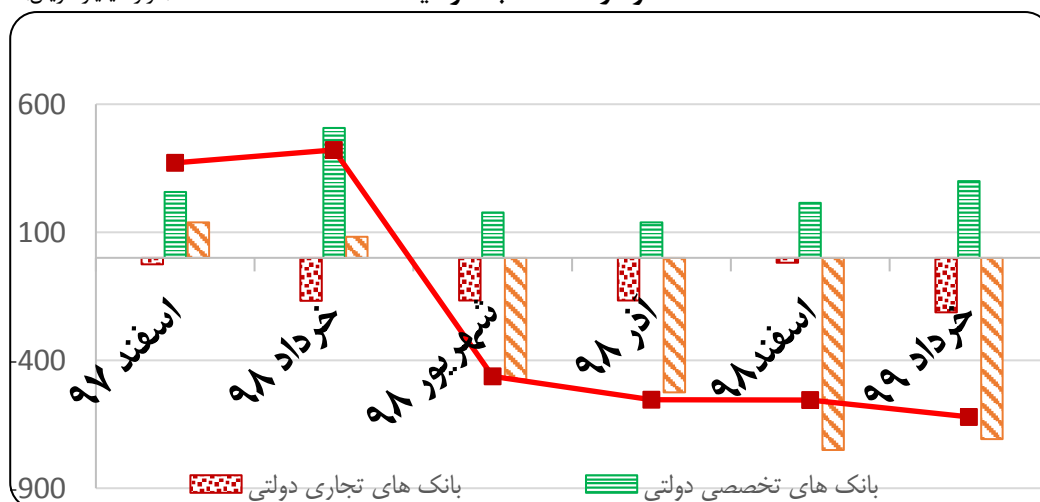
مؤسسه نور علی‌رغم اینکه هیئت سرپرستی منصوب شده از سوی بانک مرکزی دارد، تاکنون هیچ صورت مالی حسابرسی شده‌ای منتشر نکرده است. تحلیل‌هایی که در ادامه ارائه می‌شود براساس سطح اطلاعات منتشر شده در سامانه کدال انجام شده است.

۲-۳-۱. قوام بانک‌ها

حساب سرمایه یا حقوق صاحبان سهام بانک عبارت است از تفاوت دارایی و بدهی بانک و بیشتر شامل سرمایه پرداخت شده، اندوخته‌ها و سود (زیان) انباشته بانک است. اهمیت سرمایه از آنجاست که به‌عنوان یک سپر مقابل شوک کاهش ارزش دارایی بانک، عمل کرده و از سرایت زیان، به سپرده‌گذاران و سایر ذی‌نفعان جلوگیری می‌کند. در کنار این، کارکرد اقتصادی سرمایه، کنترل کژمنشی بانک‌هاست که موجب می‌شود منافع سهام‌دار (و به تبع آن هیئت مدیره) نیز تابعی از عملکرد بانک باشد و او را از رفتارهای متهورانه باز بدارد. حساب سرمایه مجموع بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی از مردادماه ۱۳۹۸ منفی شده و در خردادماه ۱۳۹۹ به میزان ۶۲- هزار میلیارد تومان رسیده است. این حجم از ناترازی در شبکه بانکی که در سال ۱۳۹۶ در مرکز پژوهش‌ها نسبت به آن هشدار داده شده بود، بی‌سابقه بوده است اگر چه در طبقات مختلف بانک‌ها یکسان نیست. تنها بانک‌های تخصصی دولتی واجد حساب سرمایه مثبت هستند و بانک‌های غیردولتی با ۷۰- هزار میلیارد تومان حساب سرمایه منفی، بیشترین ناترازی را بر شبکه بانکی تحمیل کرده‌اند. البته در صورتی که ارزشگذاری دارایی‌های بانک‌ها دقیق‌تر و نزدیک‌تر به واقعیت شود، حجم ناترازی بیشتر از آن چیزی است که در این پاراگراف از آن سخن به میان آمد.

(هزار میلیارد ریال)

نمودار ۶. حساب سرمایه

مأخذ: همان.

این وضعیت حساب سرمایه در حالی اتفاق می‌افتد که بانک مرکزی حداقل نسبت کفایت سرمایه را ۸ درصد عنوان کرده است و جرائم زیر را برای بانک‌های غیردولتی^۱ متخلف در نظر گرفته است:

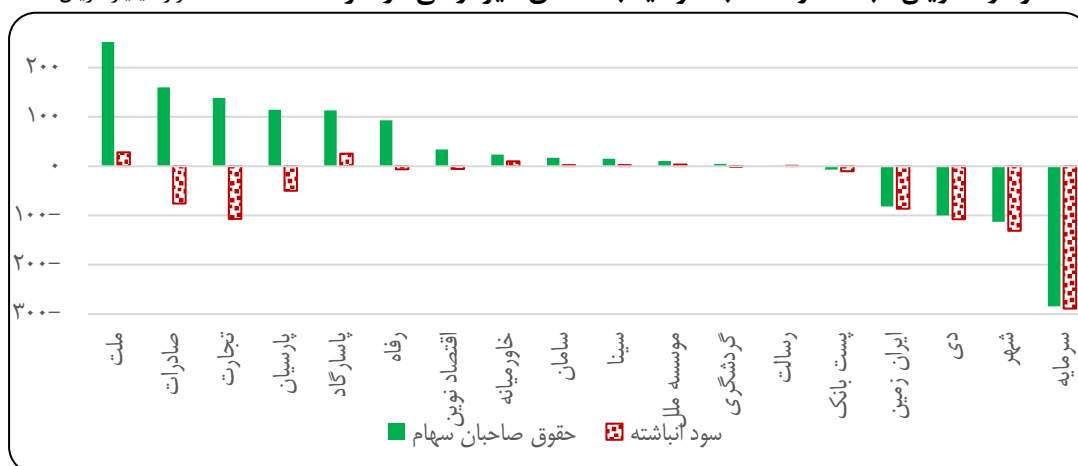
جدول ۶ مجازات‌های تخلف از حداقل نسبت کفایت سرمایه

مجازات‌ها	نسبت کفایت سرمایه
ارائه برنامه برای افزایش سرمایه طی ۱۵ روز و در غیر این صورت محدودیت بر عملیات	۵-۸ درصد
کاهش حدود احتیاطی نظیر تسهیلات کلان	۳-۵ درصد
ممنوعیت ورود به بازار بین بانکی	
سلب صلاحیت مدیران	
ممنوعیت پرداخت پاداش	
محدودیت توزیع سود به سهام‌داران	کمتر از ۳ درصد
افزایش سرمایه طی ۹۰ روز و در غیر این صورت انحلال مؤسسه	

مأخذ: دستورالعمل نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ابلاغی بانک مرکزی.

تخلف گسترده و فاحش از دستورالعمل کفایت سرمایه بانک مرکزی شاهد دیگری بر ضعف جدی نظارت بر بانک‌ها و ضرورت اصلاحات اساسی در ساختار بانک مرکزی به منظور تقویت اقتدار مقام ناظر است. حساب سرمایه و زیان انباشته برخی از بانک‌های بورسی که صورت‌های مالی خود را افشا کرده‌اند به شرح زیر است:

نمودار ۷. زیان انباشته و حساب سرمایه بانک‌های غیردولتی در خردادماه ۱۳۹۹ (هزار میلیارد ریال)

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

۱. تخلف بانک‌های دولتی از دستورالعمل فوق منجر به گزارش بانک مرکزی به هیئت وزیران خواهد شد.

بانک‌های سرمایه، شهر، دی، ایران زمین، پست بانک دارای حساب سرمایه (ارزش ویژه) منفی هستند و ارزش دارایی‌هایشان کمتر از بدهی‌های آنهاست.

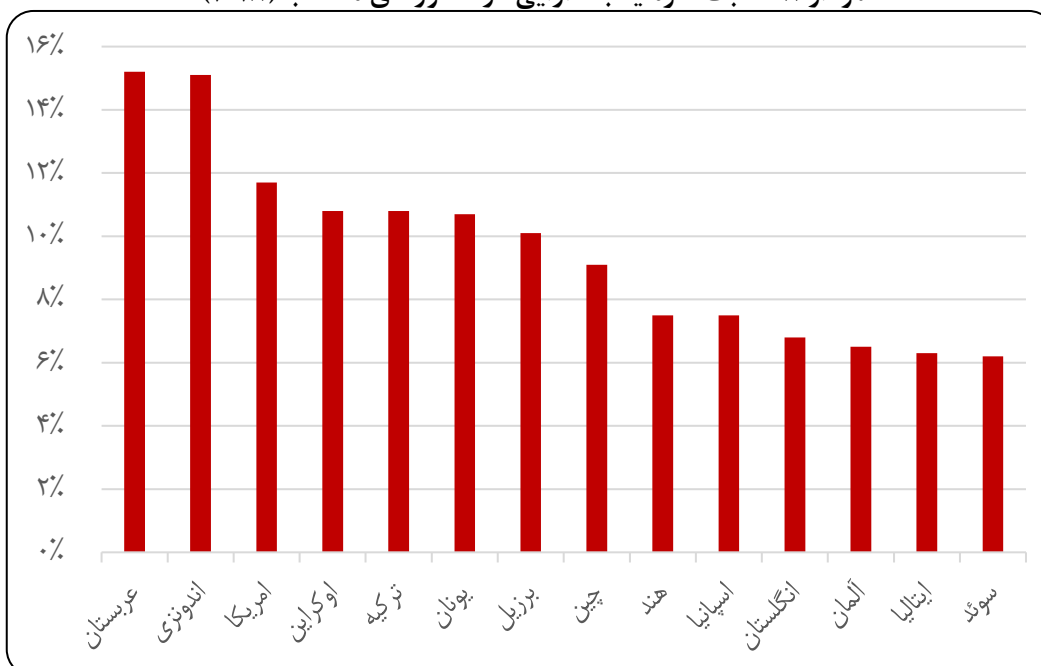
وجود بانک‌هایی با حساب سرمایه شدیداً منفی پیامدهای زیانباری برای کشور دارد که به برخی از آنها برای مثال اشاره می‌شود:

۱. افزایش تعهدات بودجه‌ای آتی دولت به منظور جبران ناترازی (حداقل برای بانک‌های دولتی)،
۲. کاهش توان تسهیلات‌دهی بانک‌ها و به تبع آن کاهش سرمایه‌گذاری در اقتصاد،
۳. ورود بانک‌های غیردولتی به فعالیتهای پرمخاطره (به دلیل اینکه سرمایه‌ای برای از دست دادن باقی نمانده است).

مشاهده وضعیت حساب سرمایه بانک‌ها نشان می‌دهد نظام بانکی نیازمند درمان است و سیاست بانک مرکزی مبنی بر مدارا با بانک‌های ناسالم و حتی انجام یکسری اقدامات حداقلی کافی نیست و ناترازی و هزینه درمان را افزایش می‌دهد.

از آنجایی که حساب سرمایه منفی شده است دیگر تحلیل‌ها و شاخص‌های رایج نظیر محاسبه نسبت سرمایه به دارایی یا ضریب اهرمی فاقد موضوعیت می‌شود، اما شاید مقایسه وضعیت نسبت سرمایه به دارایی بانک‌ها با برخی از کشورهای منتخب، مفید باشد. تفاوت معنادار و فاحش این نسبت با برخی کشورهای منطقه و در حال توسعه جای تأمل و اقدام مقتضی دارد.

نمودار ۸. نسبت سرمایه به دارایی در کشورهای منتخب (۲۰۱۸)

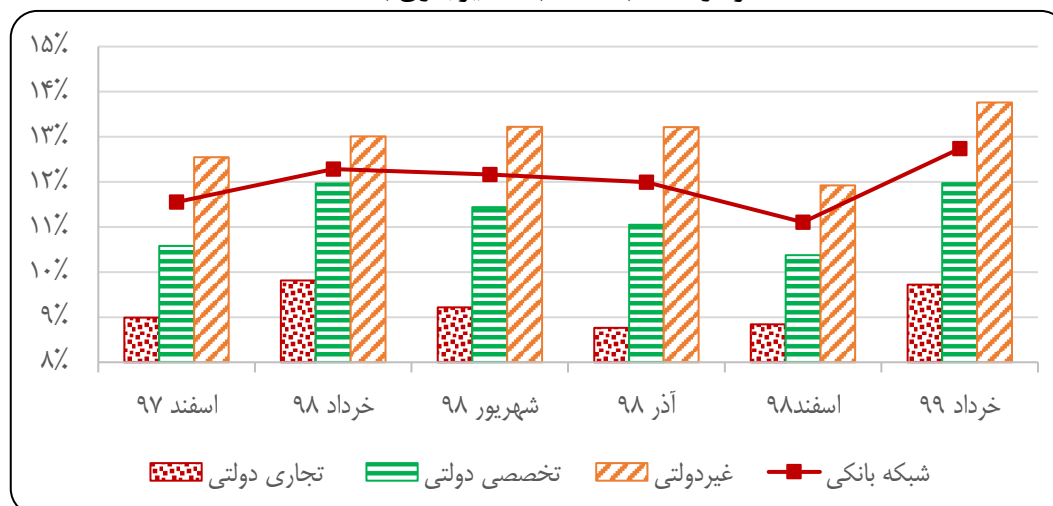

مأخذ: بانک جهانی.

۳-۳-۱. ریسک اعتباری و کیفیت دارایی‌ها

تسهیلات اعطایی یا به عبارتی بدهی دریافت‌کنندگان تسهیلات، مهم‌ترین دارایی بانک‌ها قلمداد می‌شود؛ بنابراین، بررسی این سرفصل، مهم‌ترین شاخص در ارزیابی کیفیت دارایی‌های بانک‌ها به‌شمار می‌رود. مدیریت ریسک اعتباری به معنای کنترل مخاطره (ریسک) نکول از سوی دریافت‌کنندگان تسهیلات است که با شاخص نسبت مطالبات غیرجاری^۱ گزارش می‌شود. متأسفانه بانک مرکزی گزارش تفصیلی از وضعیت کیفیت دارایی‌های بانک‌ها منتشر نمی‌کند و تنها داده‌ای که به صورت عمومی در رابطه با وضعیت نسبت مطالبات غیرجاری (NPL) بانک‌ها منتشر می‌شود، سرفصلی است که در پایان گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی در رابطه با آمار مربوط به مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک عقود و ذیل سرفصل سایر گزارش می‌شود.^۲ سرفصل مذکور نشان می‌دهد مانده مطالبات غیرجاری شبکه بانکی در پایان خردادماه ۱۳۹۹، به ۲۱۳ هزارمیلیارد تومان رسیده است. رشد مطالبات غیرجاری فقط در فصل بهار ۱۳۹۹، ۱۹/۵ درصد افزایش یافته و نسبت به فصل زمستان ۱۳۹۸ که رشد آن به میزان ۴/۵ درصد بوده است، رشد بالاتری تلقی می‌شود که به نظر می‌رسد علت آن شیوع ویروس کرونا باشد. بنابراین با توجه به فراگیر بودن و طولانی شدن دوره این ویروس احتمالاً مطالبات غیرجاری بانک‌ها در فصول آتی نیز افزایش یابد.

نمودار ۹. نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌ها

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

مشخص است که با توجه به اطلاعات منتشر شده نسبت مطالبات غیرجاری در بانک‌های غیردولتی بیشتر از بانک‌های دولتی تخصصی و تجاری است که می‌توان آن را ناشی از عدم رعایت

۱. نسبت میزان مطالباتی که حداقل دو ماه از سررسید یا قطع بازپرداخت اقساط آن گذشته است به کل مطالبات.
 ۲. البته این سرفصل شامل خرید دین و اموال معاملات نیز هست که بررسی‌ها نشان می‌دهد سهم اندکی از کل سرفصل سایر داشته و در روند نیز تأثیر معناداری ندارد.

مقررات توسط بانک‌های خصوصی ذیل عدم نظارت صحیح بانک مرکزی دانست. ذکر یک نکته در اینجا ضروری است و آن اینکه عموم بانک‌ها به دلیل اینکه باید متناسب با مطالبات غیرجاری، اقدام به ذخیره‌گیری کرده و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول شناسایی کنند، انگیزه زیادی برای عدم افشای مطالبات غیرجاری دارند. روش‌های گوناگونی بدین منظور به کار گرفته می‌شود، از جمله تسویه مطالبات غیرجاری با اعطای تسهیلات جدید، امهال یا بیش‌ارزشگذاری وثائق پشتوانه تسهیلات و ... با توجه به همه‌گیر شدن این روش‌ها در شبکه بانکی که مهم‌ترین دلیل آن ضعف جدی نظارت بانک مرکزی و اشکال‌های اساسی در نظام حسابداری بر بانک‌هاست، میزان واقعی مطالبات غیرجاری بسیار بیشتر از ارقامی است که در جدول ذیل مستخرج از خوداظهاری بانک‌ها توسط بانک مرکزی، گزارش شده است:

جدول ۷. مانده مطالبات غیرجاری شبکه بانکی (هزار میلیارد ریال)

نرخ رشد ۱۲ ماه منتهی به (%)				مانده				هزار میلیارد ریال
				خرداد ۱۳۹۹	اسفند ۱۳۹۸	خرداد ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۷	
۳۰	۱۹	۱۳۰،۱	۱۷،۰۲	۲۱۳۷	۱۷۸۷/۶	۱۶۳۸	۱۵۰،۱۰۷	شبکه بانکی
۲۸/۳	۲۵	۲۰	۱۵،۰۷	۲۷۲	۲۳۹	۲۱۲	۱۹۱،۰۲	تجاری دولتی
۱۹	۱۳،۳	۱۵،۳	۲۵،۲	۳۹۴	۳۳۳	۳۳۱	۲۸۸،۰۶	تخصصی دولتی
۳۴/۴	۱۸/۸	۱۱،۰۸	۱۵،۰۴	۱۴۷۱	۱۲۱۴	۱۰۹۴	۱۰۲۱،۰۹	غیردولتی

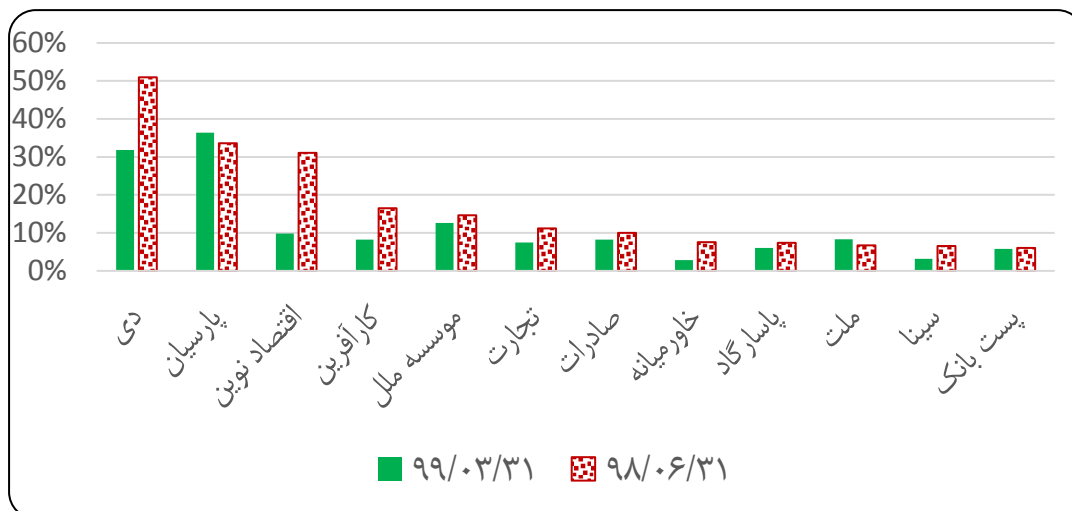
مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

رشد یک‌ساله مطالبات غیرجاری منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ معادل ۳۰ درصد است. در انتهای سال ۱۳۹۸ و ابتدای سال ۱۳۹۹ شیوع ویروس کرونا و آثار آن بر نوسانات نرخ ارز، به همراه تعطیلی‌های ناشی از گسترش ویروس کرونا موجب افزایش مطالبات غیرجاری شده است. شایان ذکر است که هرچند این عوامل بر فعالیت و سودآوری نظام اقتصادی و نظام بانکی اثرگذار بوده است، اما مشکلاتی که ناشی از عدم مدیریت صحیح بوده را نباید با ویروس کرونا توجیه کرد.

اگرچه بانک مرکزی اطلاعات و جزئیات بیشتری در ارتباط با ریسک اعتباری بانک‌ها منتشر نمی‌کند، اما از سامانه کدال و صورت‌های مالی در خردادماه ۱۳۹۹، می‌توان وضعیت متغیر مذکور را با جزئیات بیشتری در خصوص بانک‌های بورسی بررسی کرد. نمودار زیر نسبت مطالبات غیرجاری را برای بانک‌های مختلف بورسی نشان می‌دهد بانک دی، پارسین و مؤسسه ملل بالاترین نسبت مطالبات غیرجاری را در میان بانک‌های بورسی شده^۱ دارند.

۱. سایر بانک‌ها یا اساساً در سامانه کدال یا تارنمای خود، اطلاعاتی افشا نکرده‌اند یا اینکه اطلاعات مربوط به مطالبات غیرجاری افشاء نشده است.

نمودار ۱۰. نسبت مطالبات غیر جاری بانک‌های شفاف‌تر بورسی در خردادماه ۱۳۹۹

مأخذ: صورت‌های مالی در سامانه کدال.

ریسک اعتباری سرفصل‌های مختلف مطالبات غیر جاری یکسان نیست. مطالبات سررسید گذشته (۲-۶ ماه تأخیر)، معوق (۶-۱۸ ماه تأخیر) و مشکوک‌الوصول (بیش از ۱۸ ماه تأخیر) طبعاً با افزایش ماه‌های تأخیر بازپرداخت، اقساط ریسک اعتباری بالاتری دارند. تفکیک سهم مانده سرفصل‌های مختلف از مانده مطالبات غیر جاری در نمودار زیر نشان داده شده است. سبد مطالبات غیر جاری بانک‌های اقتصاد نوین، کارآفرین، پاسارگاد، کشاورزی، ملت و مؤسسه ملل پریسک‌تر از سایر بانک‌هاست.

نمودار ۱۱. سهم سرفصل‌های مختلف مطالبات غیر جاری بانک‌های شفاف‌تر بورسی در خردادماه ۱۳۹۹

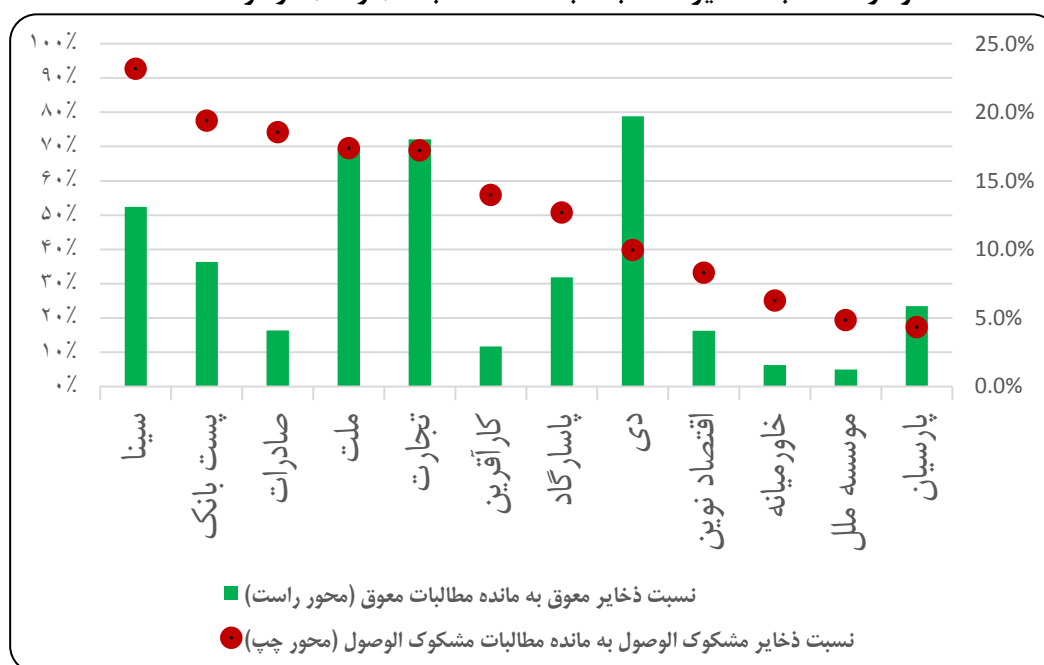

مأخذ: همان.

بانک‌ها به‌منظور پوشش ریسک اعتباری علاوه‌بر اینکه باید از کفایت سرمایه برخوردار باشند، لازم است متناسب با آن، به ذخیره‌گیری اقدام نمایند. ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به‌معنای هزینه‌ای است که بانک به‌منظور پوشش زیان احتمالی ناشی از سوخت شدن تسهیلات، کنار می‌گذارد تا زیان مذکور را در طول زمان، هموارسازی و توزیع نماید. جدول زیر نسبت مانده ذخایر دو طبقه از مطالبات غیرجاری بانک‌ها (معوق و مشکوک‌الوصول) را نشان می‌دهد. طبیعی است که بالاتر بودن این نسبت‌ها نکته‌ای مثبت ارزیابی می‌شود و به این معناست که در صورت سوخت شدن مطالبات مربوطه، بانک متحمل زیان جدید کمتری می‌شود.

نمودار ۱۲. نسبت ذخیره مطالبات به مانده مطالبات (درصد) در خرداد ۱۳۹۹

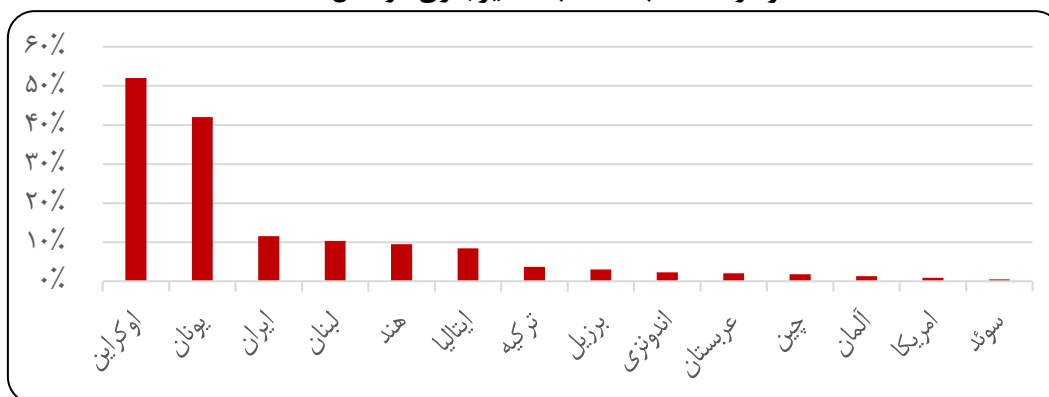
مأخذ: همان.

عملکرد بانک‌ها در ارتباط با ذخیره‌گیری در نمودار فوق واضح و قابل مقایسه است، نکته شایسته تبیین، در این فراز گزارش این است که به‌دلیل اهمیت ذخیره‌گیری در سلامت بانک‌ها، مقام ناظر در اغلب کشورها در ارتباط با این مقوله، بسیار حساس است و با ابزارهای نظارتی و تشویقی که در اختیار دارد سعی می‌کند بانک‌ها را به سوی «راست‌گویی» در افشای طبقات مطالبات و همچنین ذخیره‌گیری متناسب با احتمال نکول ترغیب و در صورت لزوم مجبور کند. در ایران نیز بانک مرکزی در برخی از موارد از ابزارهای در اختیار خود نظیر صدور مجوز برگزاری مجمع یا تعریف بخشی از ذخایر عمومی مطالبات مشکوک‌الوصول به‌عنوان سرمایه لایه دو نظارتی و ... در این راستا استفاده کرده است. با

۱. نسبت ذخایر پست‌بانک و بانک سینا بیش از ۳ برابر مطالبات مشکوک‌الوصول است.

این حال، عدم پذیرش تمامی هزینه اختصاصی مطالبات مشکوک‌الوصول به عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی از سوی سازمان امور مالیاتی، در عمل بانک‌های منضبطی را تنبیه می‌کند که ذخیره‌گیری را مطابق دستورالعمل بانک مرکزی انجام می‌دهند. زیرا بانک‌های منضبط علاوه بر اینکه باید هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول شناسایی کنند، مالیات نیز خواهند پرداخت در حالی که بانک‌هایی غیرمنضبط تنها مالیات می‌پردازند و سود کمتری از دست می‌دهند؛ توضیح بیشتر اینکه زمانی که سازمان امور مالیاتی بخشی از هزینه‌ای که بانک‌ها به موجب مقررات بانک مرکزی شناسایی می‌کنند (هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول) را به عنوان هزینه قابل قبول نپذیرد، سود خالص مبنای مالیات‌ستانی افزایش می‌یابد و مالیاتی معادل بانک غیرمنضبط خواهد پرداخت در حالی که هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول بانک‌های منضبط بیشتر از بانک‌های غیرمنضبط است. در این چارچوب انگیزشی بانک ترجیح می‌دهد از ذخیره‌گیری مطابق با مقررات خودداری کند. شایسته است با اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم یا آیین‌نامه مربوطه این مانع برطرف شود.^۱

نمودار ۱۳. نسبت مطالبات غیرجاری در سال ۲۰۱۸

مآخذ: بانک جهانی و بانک مرکزی ایران.

تفاوت معنادار نسبت مطالبات غیرجاری در کشور ما و برخی از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه نیازمند توضیح و تبیین است. مرکز پژوهش‌های مجلس در سه گزارش^۲، دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها را تبیین کرد. در سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۲ عامل بسیار مهم در شتاب گرفتن افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها، افزایش نرخ سود واقعی در اثر سیاست‌های پولی و نظارتی ناصحیح طی این سال‌ها بوده است، بالاتر بودن نرخ سود واقعی در حالی که نرخ رشد اقتصادی بالا نیست عملاً

۱. بحث تفصیلی در این رابطه در گزارش «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور ۵۱. مالیات‌ستانی از ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول بانک‌ها» به شماره مسلسل ۱۶۸۵۲ تبیین شده است.

۲. گزارش‌های: «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها ۱. وثایق و تضمینات» به شماره مسلسل ۱۳۷۹۷ و «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها ۲. ماده (۲۴) اصلاحی قانون ثبت» به شماره مسلسل ۱۴۲۸۹ و «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها ۳. مسئله ذی‌نفع واحد» به شماره مسلسل ۱۴۹۳۳.

به معنای عدم امکان بازپرداخت تسهیلات از سوی فعالان اقتصادی است و به افزایش مطالبات غیرجاری تبدیل خواهد شد. در تبیین مکانیسم این ماجرا تنها به ذکر این نکته بسنده می‌شود که افزایش نرخ سود واقعی عملاً متقاضیان ریسک‌گریز را از صف متقاضیان تسهیلات جدا می‌کند و دریافت‌کنندگان تسهیلات نیز به منظور بازپرداخت تسهیلات نیازمند انجام فعالیت‌های پرمخاطره خواهند بود طبیعی است که انجام فعالیت‌های پرمخاطره احتمال ورشکستگی و به تبع آن نکول وام‌ها را نیز افزایش خواهد داد. در حال حاضر نیز شیوع ویروس کرونا موجب افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها شده است و رکود اقتصادی ناشی از این پدیده مهم‌ترین عامل و تهدید برای غیرجاری شدن مطالبات بانک‌ها تلقی می‌شود.

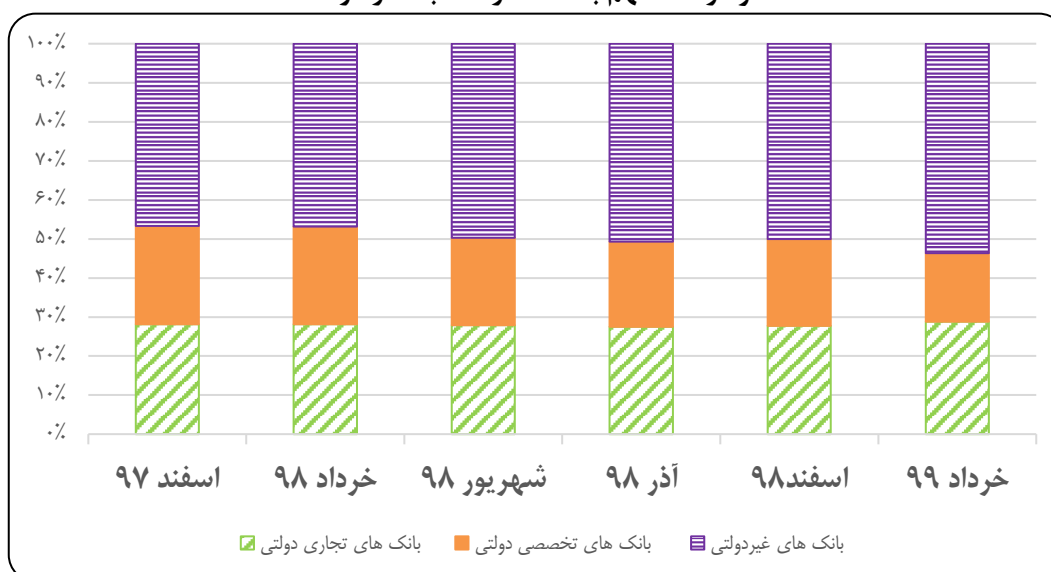
۱-۳-۳-۱. مطالبات از دولت

علی‌رغم اینکه طلب از دولت در استانداردهای بین‌المللی به‌عنوان یک دارایی بدون ریسک (اعتباری و نقدینگی) تلقی می‌گردد، در ایران به‌واسطه اینکه بخش عمده این مطالبات در قالب اوراق دولتی نیست و نقدشوندگی بسیار پایینی دارد، باید این مطالبات را در طبقه دارایی‌های منجمد شبکه بانکی دسته‌بندی کرد.

بانک‌های خصوصی شده با ۱۶۱ هزار میلیارد تومان بزرگ‌ترین طلبکاران دولت در شبکه بانکی

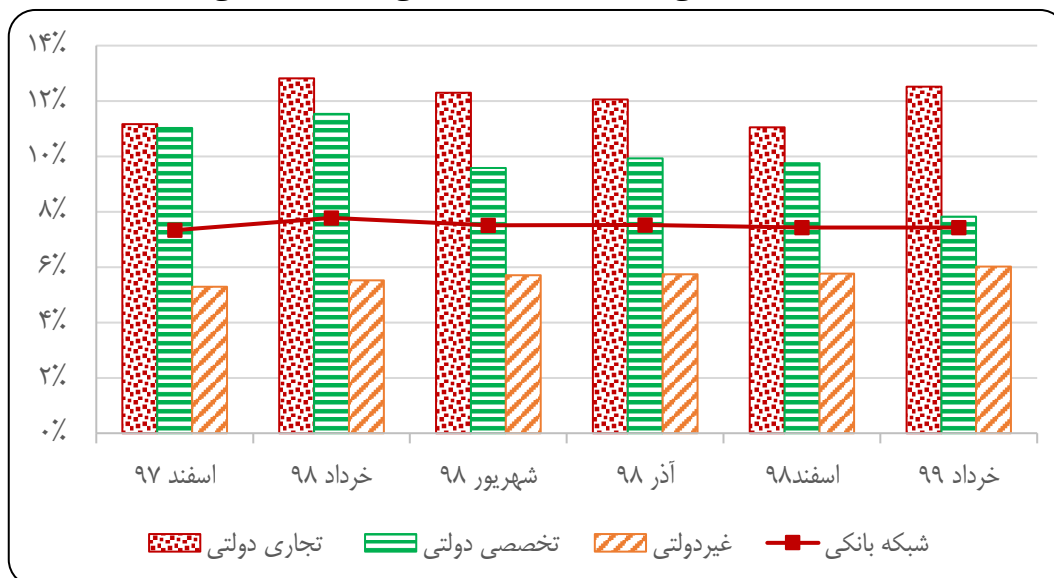
هستند. سپس بیشترین مطالبه از دولت در ترازنامه بانک‌های تجاری دولتی به ثبت رسیده است. نرخ رشد مطالبات از دولت در بانک‌های غیردولتی در سه‌ماهه سال ۱۳۹۹ در مقایسه با دیگر بانک‌ها تفاوت معناداری داشته و حدوداً ۱۰ درصد افزایش یافته است در حالی که بدهی دولت به بانک‌های دولتی تجاری رشد ۶ درصدی و در بانک‌های تخصصی تخصصی دولتی کاهش داشته است. به‌نظر می‌رسد یکی از عوامل رشد مطالبات بانک‌ها از دولت ناشی از خرید اوراق بدهی دولت است که در این فصل منتشر شده است.

نمودار ۱۴. سهم بانک‌ها در مطالبات از دولت

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

نمودار ۱۵. نسبت بدهی دولت به بانک‌ها به دارایی‌های شبکه بانکی (درصد)

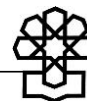
مأخذ: همان.

البته میزان این مطالبات به واسطه اختلاف در خصوص نرخ سود آنها همواره محل مناقشه دولت و بانک‌ها بوده و حسابرس بانک‌ها نیز همواره یکی از بندهای شروط صورت‌های مالی را به نرخ سود و جرائم مطالبات دولتی اختصاص داده است. با این توضیحات، سهم مطالبات از دولت معادل ۷ درصد ترازنامه شبکه بانکی بوده و سهم قابل توجهی از ترازنامه بسیاری از بانک‌ها نیست و نباید اصلاح نظام بانکی را به بازپرداخت بدهی دولت به بانک‌ها فروکاست اما به هر حال انضباط مالی دولت و ایفای تعهدات وی به بانک‌ها می‌تواند به افزایش نقدشوندگی ۷ درصد از دارایی‌های شبکه بانکی کمک کند. بدین‌منظور در سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای حل این مسئله انجام شده است اما تاکنون به نتیجه‌ای نرسیده است. دو موضوعی که لازم است برای حل آن تلاش نمود عبارتند از:

۱. تعیین تکلیف میزان قطعی بدهی دولت به بانک‌ها،

۲. اوراق بهادارسازی تدریجی بدهی‌های پیشین.

علاوه بر موارد فوق که ناظر بر بدهی‌های قبلی دولت بوده است لازم است در فرایندهای ایجاد بدهی دولت به بانک‌ها تجدیدنظر شود. مزیت ایجاد بدهی از مسیر اوراق شفافیت بدهی‌ها و نقدشوندگی آنهاست و توصیه می‌شود در میان‌مدت، ایجاد بدهی دولت صرفاً از مسیر انتشار اوراق اتفاق بیفتد، البته شبکه بانکی نیز برای تمهید وثایق لازم برای دریافت اعتبار از بانک مرکزی و همچنین نسبت‌های نقدینگی نیازمند اوراق دولتی است و به هر تقدیر متقاضی بخشی از این اوراق خواهد بود. در کوتاه‌مدت لازم است تمامی بدهی‌های جدید دولت به بانک‌ها با واگذاری اوراق همراه شود.

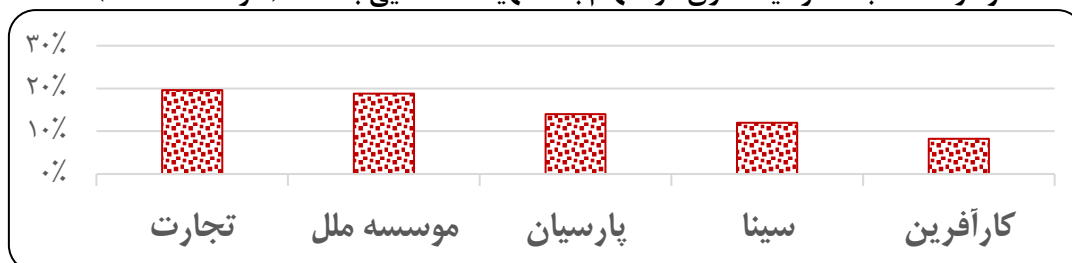

۴-۳-۱. وضعیت سرمایه‌گذاری‌ها

برخلاف تصور رایج، سرمایه‌گذاری بانک‌ها در سهام شرکت‌ها (مشارکت حقوقی) یا سرمایه‌گذاری مستقیم (بدون شراکت) سهم ناچیزی (حدوداً ۳ درصد) در دارایی شبکه بانکی دارد؛ بنابراین بنگاه‌داری یا بنگاه‌سازی را نمی‌توان مشخصه سید سرمایه‌گذاری همه بانک‌ها معرفی کرد. بانک مرکزی نیز سرمایه‌گذاری بانک‌ها در شرکت‌های دارای فعالیت بانکی (لیزینگ، صرافی، اعتبارسنجی و مشابه) تا ۲۰ درصد سرمایه پایه را مجاز کرده است. متأسفانه بانک مرکزی جزئیات بیشتری از کم‌وکیف سید سرمایه‌گذاری بانک‌ها منتشر نمی‌کند، اما از صورت‌های مالی منتشر شده در سامانه کدال می‌توان در ارتباط با بانک‌های غیردولتی شواهدی به‌دست آورد. طبق اطلاعات صورت‌های مالی گذشته بانک‌ها سرمایه‌گذاری در سهام یا مشارکت حقوقی نقش قابل توجهی در مدل کسب‌وکار بانک‌های سرمایه و تجارت دارد. با توجه به اینکه تغییر وضعیت سهام و خصوصاً مشارکت حقوقی در مبالغ بالا در کوتاه‌مدت تغییر محسوسی نمی‌کند به‌نظر می‌رسد این وضعیت حفظ شده است.

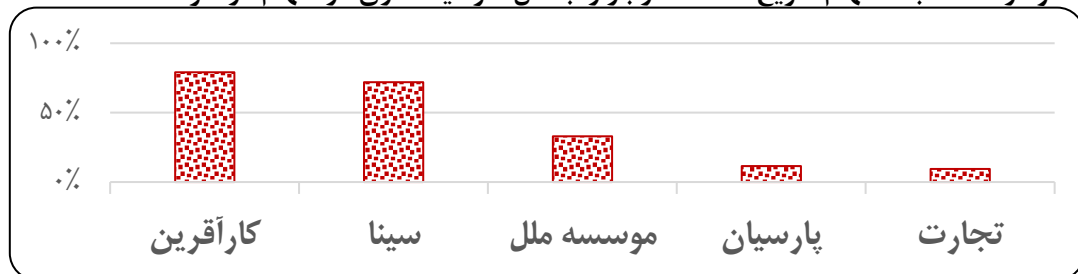
در صورت‌های مالی سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۹، تنها اطلاعات سرمایه‌گذاری‌های ۴ بانک تجارت، سینا، پارسیان، کارآفرین و مؤسسه اعتباری ملل منتشر شده است.

نمودار ۱۶. نسبت سرمایه‌گذاری در سهام به تسهیلات اعطایی بانک‌ها (خردادماه ۱۳۹۹)

مأخذ: صورت‌های مالی - سامانه کدال.

نمودار ۱۷. نسبت سهام سریع‌المعامله در بازار^۱ به کل سرمایه‌گذاری در سهام در خردادماه ۱۳۹۹

مأخذ: صورت‌های مالی - سامانه کدال.

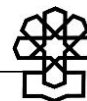
۱. سهامی که بدون کاهش ارزش می‌توان آن را در بازار بورس معامله کرد و نقدشوندگی مستلزم کاهش ارزش نیست.

سهام سریع‌المعامله در بازار در مقایسه با سرفصل سایر سهام از نقدشوندگی بالاتری برخوردار هستند و مقایسه دو نمودار فوق نشان می‌دهد، بانک تجارت که بالاترین نسبت سرمایه‌گذاری را دارد عمدتاً در سهام‌های سریع‌المعامله سرمایه‌گذاری نکرده است.

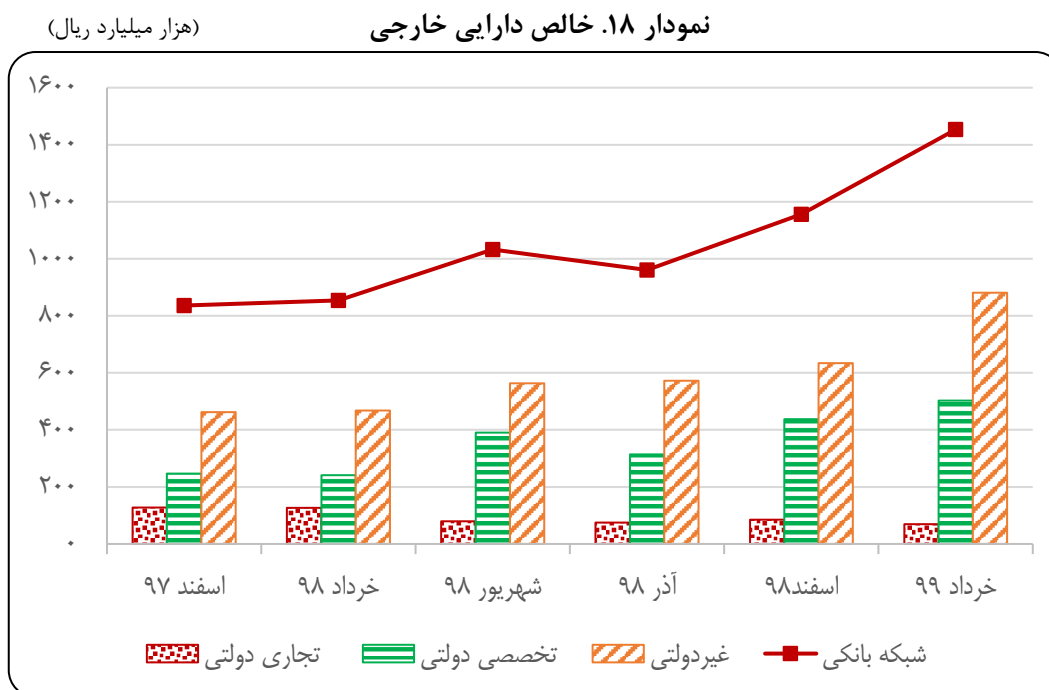
۵-۳-۱. وضعیت باز ارزی

نوسانات ارزی، به دلیل تغییر در ارزش دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی اثری حائز اهمیت بر وضعیت بانک‌ها دارد. مثبت بودن خالص دارایی‌های خارجی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به میزان ۱۴۵۳ هزار میلیارد ریال در خردادماه ۱۳۹۹، به این معناست که با افزایش نرخ ارز مرجع از ۴۲۰۰۰ به ۷۵۰۰۰ ریال که توسط بانک مرکزی ابلاغ شد، حقوق صاحبان سهام شبکه بانکی در کوتاه‌مدت افزایش می‌یابد، اما به واسطه تأثیرات غیرمستقیم نوسانات نرخ ارز نظیر افزایش مطالبات غیرجاری ارزی و حتی ریالی این تغییر در بلندمدت می‌تواند زیان شبکه بانکی را افزایش دهد. توضیح بیشتر اینکه گاهی ادعا می‌شود افزایش شدید نرخ ارز موجب بهبود ترازنامه بانک‌های با خالص دارایی‌های خارجی مثبت بوده و بانک‌ها خود از این افزایش بهره‌مند و در آن ذی‌نفع هستند. خالص دارایی - بدهی ارزی مثبت نیز به‌عنوان شاهدهی بر این ادعا مطرح می‌شود، اما واقعیت این است که مکانیسم‌های تأثیر نوسانات ارزی بر ترازنامه بانک‌ها را نمی‌توان تنها به خالص دارایی - بدهی ارزی خلاصه کرد. برای مثال به چند تأثیر منفی افزایش نرخ ارز بر سودآوری شبکه بانکی و ترازنامه بانک‌ها اشاره می‌شود:

افزایش نرخ ارز و قیمت کالاهای واسطه‌ای وارداتی، موجب می‌شود، بسیاری از پروژه‌هایی که بدان‌ها تسهیلات ایجاداری ارزی اختصاص یافته از صرفه اقتصادی افتاده و باعث عدم وصول مطالبات ارزی بانک گردد. درحقیقت به این علت که تسهیلات دریافتی شرکت‌ها (خصوصاً تسهیلات صندوق که با عاملیت بانک‌ها پرداخت می‌شود) با ارز پرداخت می‌شود و تسویه مطالبات نیز با ارز صورت می‌گیرد هزینه مالی ریالی بنگاه چندبرابر می‌گردد و در صورتی که کشش قیمتی محصول یا مداخلات قیمتی اجازه افزایش قیمت محصول را به اندازه کافی ندهد، بنگاه با زیان انباشته مواجه شده و عملاً بنگاه ورشکسته می‌شود. این امر باعث می‌شود تسهیلات بازپرداخت نشود و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول بانک افزایش یابد. به‌صورت کلی نیز، نوسانات و بی‌ثباتی عدم بازپرداخت مطالبات بانک را برای مشتریان بانک جذاب‌تر می‌کند زیرا می‌توان با عدم بازپرداخت تسهیلات از فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بازارهای غیرمولد بهره‌مند شد. برای مثال دیگر، بانک‌ها با گشایش اعتبارات اسنادی و ضمانتنامه‌ها خود را متعهد به تسویه ارزی با دارندگان اعتبارات اسنادی ساخته‌اند درحالی که مبلغ پیش پرداخت با نرخ‌هایی پایین‌تر از نرخ امروز ارز دریافت شده و افزایش نرخ ارز در شرایط جدید تعهدات آنها را افزایش و انگیزه ایفای تعهدات متقاضی LC را کاهش خواهد داد. بنابراین تحلیل تأثیر نرخ ارز بر وضعیت بانک‌ها نیازمند بررسی همه‌جانبه مکانیسم‌های مستقیم و غیرمستقیم تأثیر آن بر ترازنامه بانک‌هاست و تنها با یک متغیر نباید قضاوت کرد.

نمودارهای زیر وضعیت خالص دارایی‌های خارجی طبقات مختلف بانک‌ها را نشان می‌دهند که حاکی از افزایش ارزش ریالی خالص دارایی‌های خارجی بانک‌های تخصصی دولتی و بانک‌های غیردولتی است.

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

۳-۱- سودآوری

بازدهی عملیات بانکی و وجود جریان درآمدی بانک‌ها از منظر احتیاطی و سلامت نظام بانکی نیز حائز اهمیت است، زیرا زیان‌دهی بانک‌ها ازسویی منجر به از بین رفتن سرمایه بانک‌ها خواهد شد و پیامدهای منفی بر رفتار بانک‌ها دارد و ازسویی دیگر خود نشانه‌ای از عدم کیفیت دارایی‌های آنهاست. متأسفانه هیچ داده‌ای یا گزارشی در ارتباط با سودآوری بانک‌ها و مدل کسب‌وکار آنها ازسوی بانک مرکزی منتشر نمی‌شود و تنها منبعی که می‌توان مورد استفاده قرار داد صورت‌های مالی بانک‌های غیردولتی است که در سامانه کدال منتشر شده است.

پیش از تحلیل وضعیت سود و زیان بانک‌ها براساس داده‌های صورت مالی انتشاریافته در سامانه کدال، لازم است به دو نکته توجه شود: نکته اول این است حجم دارایی بانکی‌هایی که صورت‌های مالی آنها بر سامانه کدال انتشار یافته، ۶۰ درصد دارایی کل بانک‌های غیردولتی و ۲۳ درصد دارایی‌های کل شبکه بانکی است به عبارت واضح‌تر می‌توان داده‌های مورد استفاده را صرفاً یک نمونه‌گیری کلی از شبکه بانکی تلقی کرد. نکته دوم اینکه تحلیلی که مبتنی بر داده‌های فوق انجام خواهد شد وضعیت شبکه بانکی را بهتر از آنچه واقعاً هست نشان خواهد داد و به عبارت دقیق‌تر نمونه‌گیری انجام شده حاوی اریب است،

دلیل آن هم عدم افشای اطلاعات برخی از بانک‌های خصوصی ناسالم است.

جدول زیر کانال‌های ایجاد درآمد بانک‌ها در سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد. اگرچه درآمد تسهیلات اعطایی بیشترین درآمد را برای بانک‌ها ایجاد کرده و کانال اصلی درآمدی بانک محسوب می‌شود، اما نتوانسته هزینه سود سپرده‌ها و هزینه مالی را پوشش دهد و در نهایت بانک‌ها از این محل در بهار ۱۳۹۹ معادل ۵/۹ هزار میلیارد تومان زیان کرده‌اند. خالص سود تأمین مالی در سه‌ماهه ۱۳۹۹ نسبت به مدت مشابه سال قبل، حدوداً ۱۵ درصد کاهش داشته است.

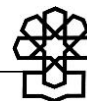
جدول ۸. ترکیب درآمدهای بانک‌های بورسی بهار ۱۳۹۹ (هزار میلیارد ریال و درصد)

خط کسب و کار	جزئیات	۹۹/۰۳/۳۱	۹۸/۰۳/۳۱	نرخ رشد درآمد فصل بهار (درصد)
تأمین مالی	درآمد تسهیلات	۳۴۴	۲۲۸	۵۱
	سود سپرده‌ها	(۳۶۸)	(۲۵۷)	۴۳
	هزینه مالی	(۳۵)	(۲۲)	۵۷
	خالص سود تأمین مالی	(۵۹)	(۵۱)	-۱۵
سود سپرده و سرمایه‌گذاری	۸۹	۳۸	۱۳۶	
نظام پرداخت و ضمانت	۱۷	۷	۱۵۳	

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

بانک‌ها سعی کرده‌اند با درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری (سود سهام شرکت‌های زیرمجموعه) و یا با فروش اموال که در ردیف «سایر درآمدها» منعکس می‌شود و ماهیتی ناپایدار دارند، بخشی از زیان ناشی از فرایند تسهیلات‌دهی را جبران کنند. یعنی کانال‌های دیگر درآمدی زیان حاصل از تأمین مالی را جبران نموده است. با این حال هرچند سود خالص عمده بانک‌ها در سه‌ماهه امسال مثبت بوده است، اما برخی از بانک‌ها مثل گردشگری، سرمایه، ایران زمین و دی زیان ده بوده‌اند. درآمدهای کارمزدی حاصل از خدمات پرداخت یا صدور ضمانت‌نامه‌ها و اعتبارات اسنادی نیز سهم بسیار کمی از جریان درآمدی بانک‌ها را تشکیل می‌دهد و اساساً یک خط فرعی کسب‌وکار بانک‌ها قلمداد می‌شود. نکته دیگری که از جدول فوق و مقایسه عملکرد بانک‌ها در دو مقطع سه‌ماهه ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ می‌توان برداشت کرد این است که وضعیت درآمدی بانک‌ها از تمامی کانال‌ها بهبود یافته است. پس از درآمد حاصل از تسهیلات، در ۳ ماهه سال ۱۳۹۹، سرفصل «سرمایه‌گذاری»، بیشترین درآمد را برای بانک‌ها به میزان ۸/۹ هزار میلیارد تومان ایجاد کرده است.

کیفیت پایین دارایی‌ها علاوه بر اینکه موجب کاهش درآمدزایی بانک‌ها می‌شود بر هزینه‌های آنها نیز مؤثر است. با غیرجاری شدن تسهیلات، بانک ملزم به ذخیره‌گیری است لذا هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول آن افزایش می‌یابد. توقف جریان وجوه نقد نیز بانک را مجبور به استقراض از بانک‌های

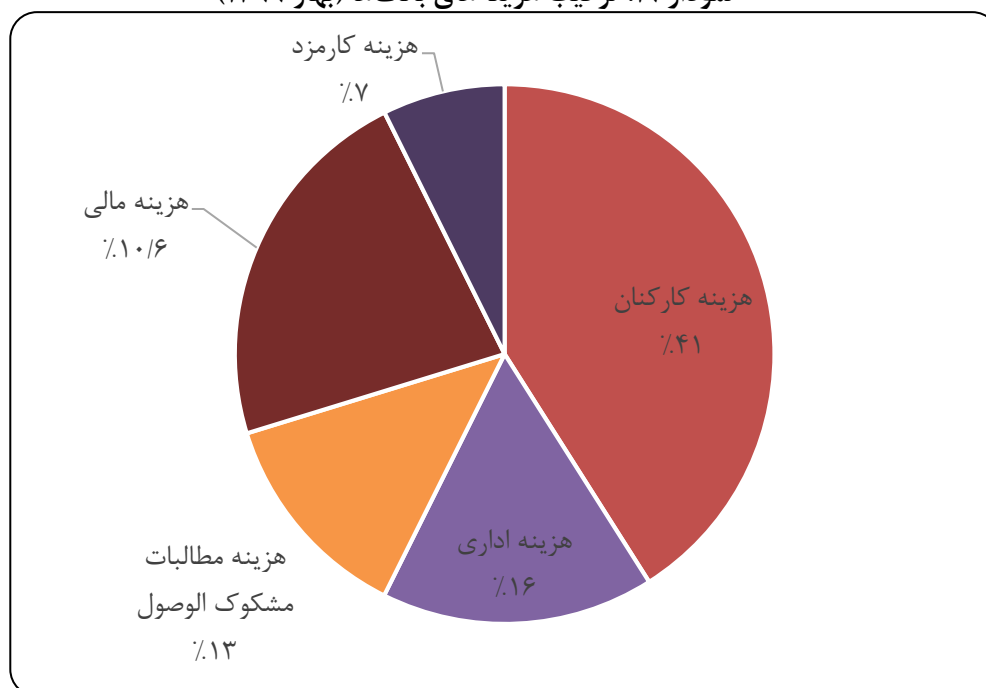
دیگر یا اضافه برداشت از بانک مرکزی و افزایش هزینه مالی می‌کند. جدول زیر نشان می‌دهد هزینه بانک‌ها در بهار سال ۱۳۹۹ از محل‌های فوق معادل ۵/۵ هزار میلیارد تومان بوده است.

جدول ۹. ترکیب هزینه‌های بانک‌های بورسی در بهار ۱۳۹۹ (هزار میلیارد ریال و درصد)

جزئیات	۹۹/۰۳/۳۱	۹۸/۰۳/۳۱	نرخ رشد هزینه در فصل بهار (درصد)
هزینه کارکنان	۱۰۳	۹۰	۶۲
هزینه اداری	۲۶	۱۸	۳۹
هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول	۲۰	۱۷	۲۱
هزینه مالی	۳۵	۲۲	۵۷
هزینه کارمزد	۱۲	۸	۵۳
جمع هزینه‌ها	۳۲۹	۱۰۴	۵۰

۱۶ بانک بورسی مورد مطالعه در فصل بهار ۱۳۹۹ به‌طور متوسط ماهیانه ۱۲/۲ هزار میلیارد تومان سود سپرده پرداخت کرده‌اند و این هزینه بیشترین سهم را در هزینه‌های بانک‌ها دارد. نمودار زیر ترکیب سایر هزینه‌های بانک‌ها را نشان می‌دهد:

نمودار ۱۹. ترکیب هزینه‌های بانک‌ها (بهار ۱۳۹۹)

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

تحلیل وضعیت سرجمع^۱ سودآوری، نکات مهمی از وضعیت شبکه بانکی نشان داد که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

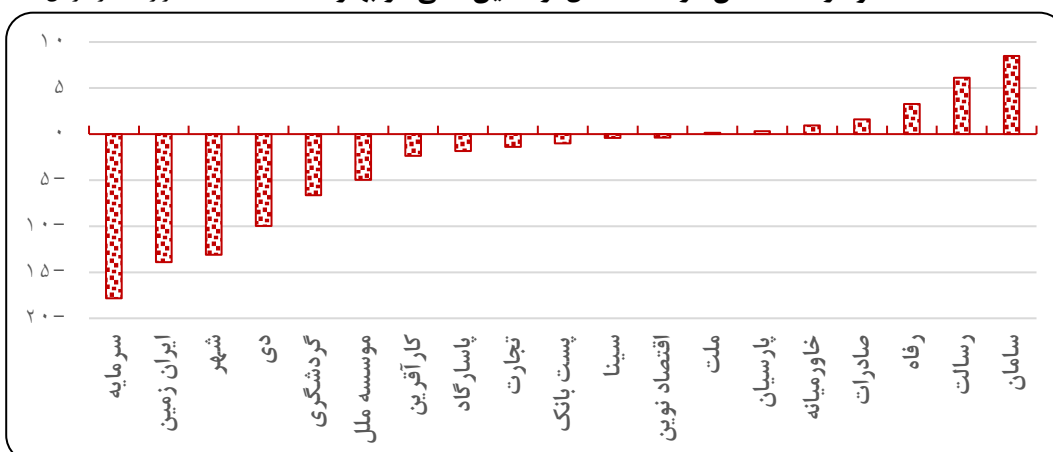
۱. عملیات تأمین مالی توسط بانک‌ها زیان‌ده است: بانک‌های غیردولتی بررسی شده در بهار ۱۳۹۹ از محل تسهیلات معادل ۳۴/۴ هزار میلیارد تومان درآمد کسب کرده‌اند و ۳۶/۸ هزار میلیارد تومان به سپرده‌گذار سود پرداخت کرده‌اند و این امر به این معناست که بانک‌های بررسی شده ۲/۴ هزار میلیارد تومان بیشتر از درآمد تأمین مالی خود به سپرده‌گذاران پرداخت کرده‌اند. این بخش از زاویه بانکداری بدون ربا و قرائت رایج از بانکداری اسلامی نیز قابل بررسی است، هبه سهام‌دار به سپرده‌گذار زمانی معنا دارد که سهام‌دار سرمایه‌ای برایش باقی مانده باشد و آن را به سپرده‌گذار هبه کند، اما در بخش بعد مشخص می‌شود که بانک‌هایی که حساب سرمایه منفی دارند، بیشتر هبه کرده‌اند!

۲. کیفیت پایین دارایی‌های بانک‌ها موجب درآمدزایی اندک آنها و افزایش هزینه مالی و مطالبات مشکوک‌الوصول بانک‌ها شده است.

۳. پس از سود سپرده‌ها هزینه‌های کارکنان بیشترین سهم از هزینه‌های بانک‌ها را به خود اختصاص داده است.

پس از تحلیل سرجمع، می‌توان براساس داده‌ها وضعیت هر یک از بانک‌ها را نیز مقایسه کرد، زیرا وضعیت تمامی بانک‌ها مشابه نیست. نمودار زیر خالص درآمد بانک‌ها از محل تأمین مالی را نشان می‌دهد. بانک‌های سرمایه، ایران زمین، شهر، دی، گردشگری، موسسه ملل، کارآفرین، پاسارگاد، تجارت، پست بانک، سینا، اقتصاد نوین، ملت، پارسین، خاورمیانه، صادرات، رفاه، رسالت، سامان

نمودار ۲۰. خالص درآمد حاصل از تأمین مالی در بهار ۱۳۹۹ (هزار میلیارد ریال)

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

سهام بسیار بالای سرفصل «سایر درآمدها» در برخی از بانکها در جدول زیر واضح است: بانک گردشگری و بانک سامان بیش از ۶۰ درصد.

جدول ۱۰. سهم (درصد) سایر درآمدها از کل درآمد

صورت‌های مالی حسابرسی نشده	
۷۳,۹%	گردشگری
۶۶,۸۸%	سامان
۵۹,۹۳%	رسالت
۳۴,۵۱%	اقتصاد نوین
۱۵,۳۱%	تجارت
۱۲,۷۱%	صادرات
۶,۳۵%	پارسیان
۵,۷۷%	سینا
۳,۵۸%	ملت
۲,۹۸%	کارآفرین
۲,۷۴%	پست بانک
۱,۳۹%	رفاه
۱,۱۶%	مؤسسه ملل
۰,۵۴%	پاسارگاد
۰,۰۴%	خاورمیانه
۰,۰۱%	دی
-۰,۴۹%	سرمایه
-۳,۹۲%	شهر
-۴,۳۶%	ایران زمین
۱۴,۶۹%	متوسط بانک‌های فوق

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

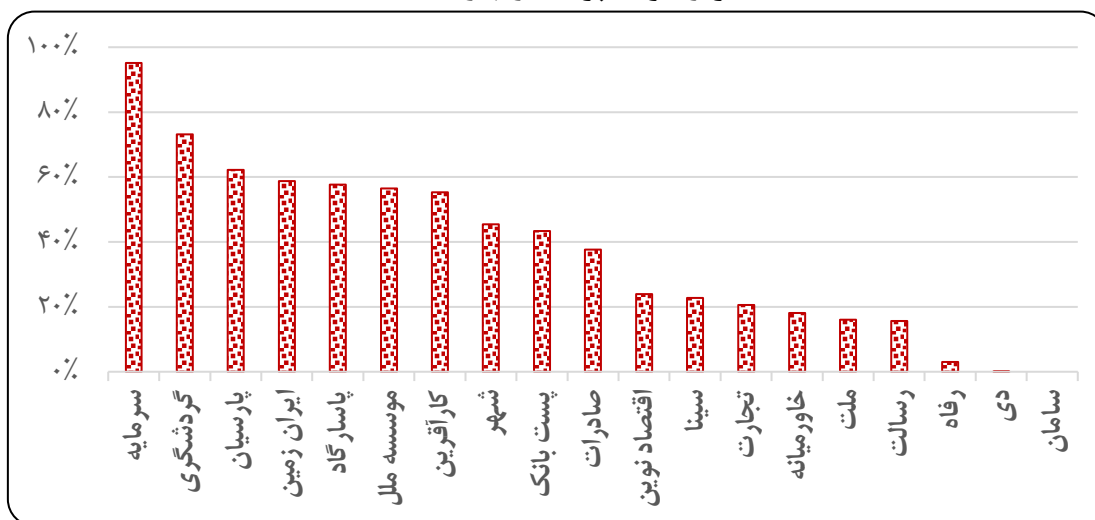
توضیح: اعداد منفی به دلیل منفی بودن جمع درآمدهاست.

برای بهبود چرخه سودآوری بانک باید کانون‌های هزینه‌ای بانکها را شناخت و رشد آنها را متوقف کرد، نمودار ۱۱ نشان داد مهم‌ترین کانون ایجاد هزینه، بازدهی پایین تسهیلات اعطایی در کنار هزینه بالای تجهیز ذخایر بانکهاست. شاهد دیگری که نشان می‌دهد کیفیت پایین دارایی‌های بانکها موجب افزایش هزینه‌های بانکها شده است، سهم هزینه‌های مالی و مشکوک‌الوصول از جمع هزینه‌های بانکها (بجز سود سپرده‌ها) است که در نمودار زیر می‌توان مشاهده کرد،^۱ به صورت متوسط ۳۹ درصد هزینه‌های بانک‌های غیردولتی (غیر از سود سپرده‌ها) تحت بررسی بابت کیفیت پایین دارایی‌ها بوده است. یعنی در صورت بهبود ارائه تسهیلات بانکها می‌توان رشد این حجم از زیان را کاهش داد.

۱. البته باید توجه کرد که افزایش این زیانها به‌ویژه زیان ناشی از ذخیره‌گیری در بسیاری از موارد با صداقت همراه نیست و کمتر از واقع گزارش می‌شود.

نمودار ۲۱. سهم هزینه مالی و مشکوک‌الوصول از جمع هزینه‌ها

(غیر از سود سپرده) در بهار ۱۳۹۹

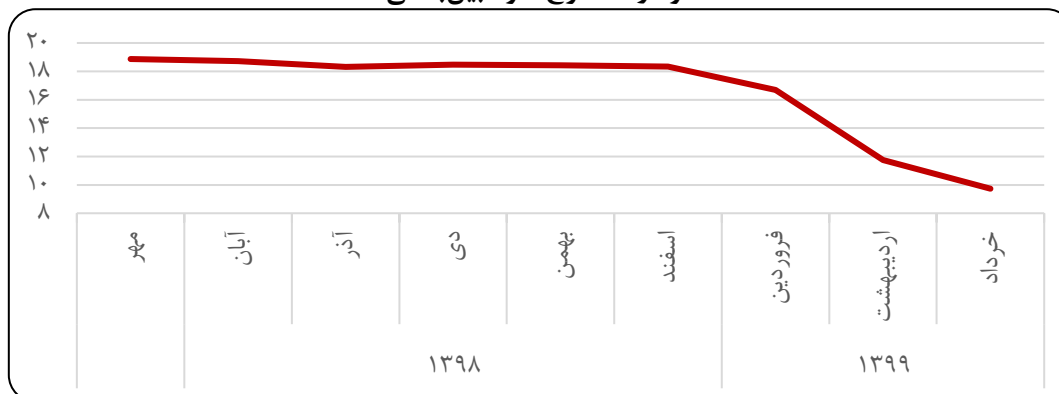

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

۴-۱. نرخ سود در بازار بین‌بانکی

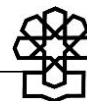
نرخ سود در بازار بین‌بانکی از فروردین‌ماه ۱۳۹۹ به شدت کاهش یافت و تنها طی سه‌ماهه، از ۱۸ درصد به ۹ درصد رسید. کاهش شدید نرخ سود در بازار بین‌بانکی اسمی در حالی اتفاق افتاد که تورم روندی فزاینده داشت و نرخ سود واقعی^۱ بین‌بانکی کاهش به‌مراتب شدیدتری را تجربه کرد و در همین بازه نرخ رشد ۳۰۰- درصدی داشت. علت اصلی کاهش شدید نرخ سود بین‌بانکی، آزادسازی سپرده قانونی در چارچوب تسهیلات حمایتی شیوع ویروس کرونا و همچنین افزایش عرضه پایه پولی از محل رشد بدهی دولت به بانک مرکزی و رشد خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده است.

نمودار ۲۲. نرخ سود بین‌بانکی

مأخذ: سایت بانک مرکزی و داده‌های دریافتی از بانک مرکزی.

۱. نرخ سود اسمی منهای تورم.

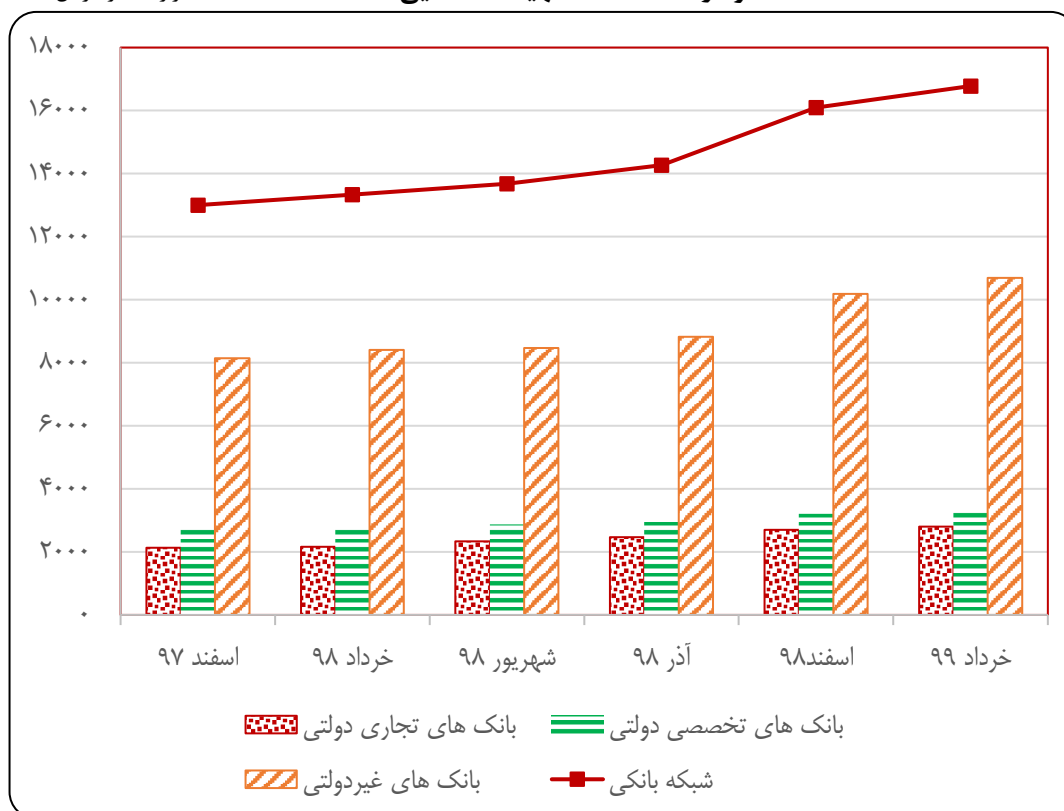
۵-۱. عملکرد بانک‌ها در تأمین مالی اقتصاد

مهم‌ترین رسالت اقتصادی بانک‌ها تأمین مالی خانوار و بنگاه است و تمامی محورهای دیگر این گزارش از جمله سلامت بانکی، وضعیت نرخ‌ها و شفافیت مقدمه‌ای است که برای تخصیص بهینه و عادلانه منابع مالی توسط بانک‌ها به صورت پایدار زمینه‌سازی می‌کند. متأسفانه داده‌های بسیار محدود و بی‌کیفیتی در این زمینه تولید می‌شود و به همین خاطر تحلیل عملکرد بانک‌ها در این زمینه بسیار دشوار است. با این همه سعی می‌شود در حد داده‌های موجود ابعادی از وضعیت تأمین مالی بانک‌ها آشکار شود.

نمودار زیر مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها را نشان می‌دهد که در سه‌ماهه سال ۱۳۹۹ معادل ۶۸ هزار میلیارد تومان و ۴ درصد افزایش یافته است. در راستای اجرای مصوبه دولت بابت حمایت از خانوارها و مشاغل آسیب‌دیده از شیوع ویروس کرونا، به خانوارهای یارانه‌بگیر معادل ۲۰ ه.م.ت تسهیلات اعطا شد و تسهیلات قرض‌الحسنه شبکه بانکی و تسهیلات جاری کسب‌وکارهای آسیب‌دیده از شیوع ویروس امهال شد که هر دوی این عوامل، نقش اصلی در رشد بالای تسهیلات اعطایی بانک‌ها داشته‌اند و عمدتاً از سوی بانک‌های دولتی پرداخت شده است.

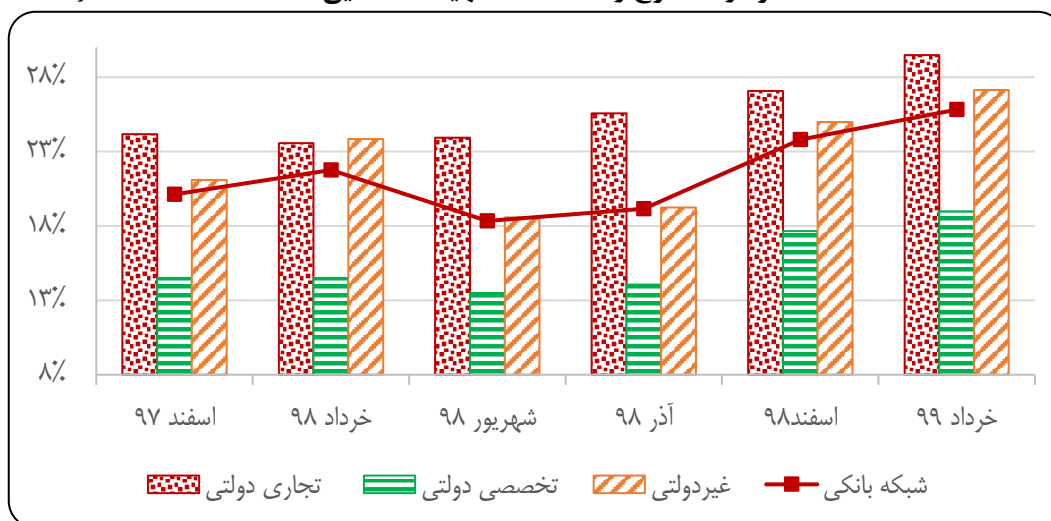
(هزار میلیارد ریال)

نمودار ۲۳. مانده تسهیلات اعطایی

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی.

نمودار ۲۴. نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی (درصد)

مأخذ: همان.

متأسفانه گزارش‌ها و اطلاعات بیشتری در خصوص تخصیص اعتبار بانک‌ها از سوی بانک مرکزی منتشر نمی‌شود. اساساً نظارت بر تخصیص اعتبار^۱ و انتشار گزارش‌های منظم در دستور کار بانک مرکزی نبوده است. تأسیس سامانه سمات می‌تواند شروع خوبی برای بانک مرکزی باشد، تا ضمن دسترسی اطلاعات به‌روز از وضعیت تسهیلات و تعهدات بانک‌ها بتواند بر وضعیت تخصیص آنها نظارت کند و سپس گزارش‌های منظم منتشر نماید. در جهان امروز، بانک‌های مرکزی گزارش‌ها و نظرسنجی‌های منظم تهیه و در دسترس عموم قرار می‌دهند که برای مثال می‌توان به فدرال رزرو اشاره کرد.^۲

مراجعه به صورت‌های مالی بانک‌های بورسی می‌تواند الگوی اعطای تسهیلات بانک‌ها را تا حدودی مشخص کند. یکی از مواردی که می‌تواند به‌عنوان معیاری برای بهینگی و عادلانه بودن تخصیص اعتبار باشد، میزان تسهیلات اعطایی به اشخاص مرتبط و شرکت‌های زیرمجموعه است. این نوع تسهیلات‌دهی مغایر با معیار بهینگی تخصیص منابع است، زیرا بانک در فرایند تأمین مالی باید در قامت یک ارزیاب مالی حرفه‌ای و مستقل ظاهر شود تا در نهایت پروژه‌هایی با بیشترین بازدهی برای اقتصاد انتخاب شوند، زمانی که بانک به تأمین مالی شرکت‌های خود می‌پردازد دیگر آن نقش را ایفا نمی‌کند، چون دیگر مستقل نیست و اتفاقاً رقابت بین شرکت‌ها را تخریب می‌کند. اعطای تسهیلات به اشخاص مرتبط ناعادلانه است چون بانک قدرت انحصاری خلق پول را دارد و بنگاه‌ها دیگر در دستیابی به خدمات تسهیلات، فرصت برابر ندارند.

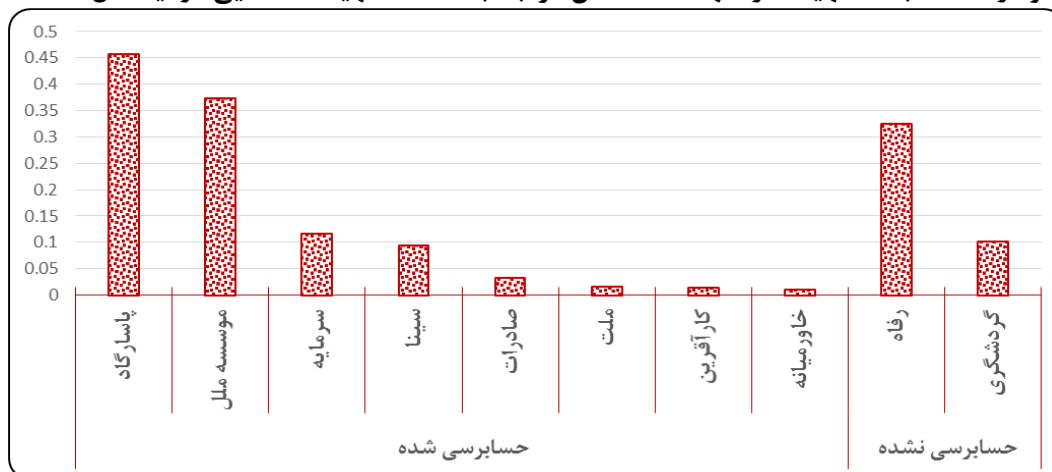
1. Credit Allocation

2. <https://www.federalreserve.gov/data.htm>

تنها مؤسسه‌ای که در صورت‌های مالی سه‌ماهه ۱۳۹۹ خود میزان تسهیلات به اشخاص مرتبط را ذکر کرده است، مؤسسه مالی و اعتباری ملل به میزان ۶/۲ هزار میلیارد تومان است. نمودار زیر نسبت تسهیلات اشخاص مرتبط در نیم‌سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد. بانک‌های اقتصاد نوین، پارسین، ایران زمین، تجارت، پست‌بانک با تخلف از دستورالعمل بانک مرکزی، این سرفصل را گزارش نکرده‌اند، گزارش بانک دی نیز در این زمینه خوانا نبوده و قابل استفاده نیست. بانک پاسارگاد با تخصیص ۴۵ درصد از تسهیلات خود به اشخاص مرتبط در رتبه نخست قرار دارد.

نمودار ۲۵. نسبت تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط به مانده تسهیلات اعطایی در نیم‌سال ۱۳۹۸

مأخذ: سامانه کدال.

از آنجایی که بانک مرکزی دسترسی برخط و به‌روز بر تسهیلات اعطایی بانک‌ها ندارد انتظار می‌رود نسبت‌های فوق که حاصل خوداظهاری بانک‌هاست حاوی کم‌برآوردی باشد. به هر حال نسبت‌های بالای فوق نشان می‌دهد بانک‌ها درصدد «اختصاصی‌سازی خلق پول» هستند و تأمین مالی آنها کانالیزه شده به سوی شرکت‌های وابسته آنهاست. فارغ از ریسک‌هایی که این نوع تأمین مالی و تسهیلات‌دهی به شبکه بانکی و اقتصاد وارد می‌کند، عدالت اقتصادی که مستلزم تأمین مالی فراگیر برای خانوارها و بنگاه‌هاست خدشه‌دار می‌شود.

با توجه به داده‌های محدودی که در این حوزه وجود داشت نشان دادیم که با رشد کمتر مانده تسهیلات اعطایی نسبت به تورم، بنگاه‌های اقتصادی نسبت به سال گذشته در تنگنای مالی قرار دارند و این تنگنا برای بنگاه‌های غیروابسته به بانک‌ها دوچندان است. متأسفانه داده‌های قابل‌اعتنایی برای تحلیل تأمین مالی خانوارها در اقتصاد ایران وجود ندارد نکته حائز اهمیت

دیگر این است که خانوارها به دلیل اینکه تشکلهایی نظیر اتاق بازرگانی و ... برای چانه‌زنی دریافت تسهیلات ندارند، انتظار می‌رود با تنگنای مالی و نابرابری در دسترسی به تسهیلات شدیدتری مواجه باشند. برخی مطالعات نیز این ادعا را تأیید کرده‌اند و در سال‌های قبل میزان خانوارهای درحال بازپرداخت تسهیلات را زیر ۲۰ درصد خانوارها برآورد کرده‌اند و نشان داده‌اند دهک ۹ برابر دهک اول تسهیلات دریافت کرده است.^۱

اگرچه نمی‌توان از کژمنشی بانک‌ها در تحمیل تنگنای اعتباری و اختصاصی‌سازی خلق پول، ذیل نظارت ضعیف بانک مرکزی چشم‌پوشی کرد، اما فقدان برخی زیرساخت‌ها، ریسک اعطای تسهیلات را افزایش داده است. یکی از این زیرساخت‌ها نهاد رتبه‌بندی و اعتبارسنجی با پایگاه داده جامع از مشتریان بانک‌هاست، که در صورت تکمیل و ارتقای کیفیت داده‌ها و گزارش‌های اعتباری می‌تواند با کاهش عدم تقارن اطلاعات ریسک تسهیلات‌دهی به اشخاص غیرمرتبط را کاهش دهد. ورودهای قانونگذار در مقاطع مختلف تحت عنوان بخشودگی‌های عمومی جرائم و تحمیل زیان به بانک‌ها نیز از جمله مواردی است که نکول را تشویق می‌کند و ریسک تسهیلات‌دهی را افزایش می‌دهد. بنابراین باید با فراهم کردن زیرساخت‌ها و تجدیدنظر در برخی از مداخلات در فرایند تسهیلات‌دهی بانک‌ها (ارتقای کیفیت مداخلات و حکمرانی) ریسک اعطای تسهیلات را نیز کاهش داد.

بخش دوم - مهم‌ترین وقایع مؤثر بر نظام بانکی در سال ۱۳۹۸

۱-۲. اقدام‌های بانک مرکزی

اقدام‌های بانک مرکزی به‌عنوان مهم‌ترین سیاستگذار نظام بانکی از اهمیت بیشتری برخوردار است جدول زیر اقدام‌های بانک مرکزی در فصل بهار ۱۳۹۹ را به‌صورت طبقه‌بندی شده ارائه می‌کند. توضیح تفصیلی برخی از این اقدام‌ها در سایر بخش‌های این فصل آمده است و برخی از اقدام‌های دیگر توضیح داده می‌شود.

۱. علی ربیعی، (۱۳۹۸)، نابرابری، رشد فراگیر، نظام تأمین مالی ارائه شده در همایش پول و توسعه دانشگاه علامه طباطبایی و عینیان (۱۳۹۴) شمول مالی در ایران، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی ایران.

جدول ۱۱. اقدام‌های بانک مرکزی در فصل بهار ۱۳۹۹

تاریخ	طبقه‌بندی اقدامات	اقدامات بانک مرکزی
۹۹/۲/۲۱	تنظیم‌گری تراکنش‌ها و حکمرانی ریال	ابلاغ مصوبه هیئت وزیران در رابطه با افزایش سقف پرداخت نقدی به مشتریان مؤسسات اعتباری از ۱۵ میلیون تومان به ۴۵ میلیون تومان ^۱
۹۹/۲/۴	تنظیم‌گری احتیاطی	ابلاغ دستورالعمل نحوه احراز و لغو تأییدیه صلاحیت حرفه‌ای مدیران مؤسسات اعتباری به شبکه بانکی ^۲
۹۹/۳/۲۷	دستورالعمل نحوه واگذاری اموال مازاد مؤسسات اعتباری توسط شورای پول و اعتبار ^۳	
۹۹/۳/۳	سیاست پولی	ابلاغ تغییر نحوه محاسبه و نگهداری سپرده قانونی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی ^۴
۹۹/۱/۱۲		تصویب شیوه‌نامه عمومی و قرارداد بازخرید (ریپو) و شیوه‌نامه استفاده از آن در راستای اجرای عملیات بازار باز ^۵
۹۹/۲/۲۳		حراج اوراق بدهی دولتی در بازار بین‌بانکی ^۶
۹۹/۲/۲۶		هدفگذاری تورمی ^۷
۹۹/۳/۱۸	ثبات بازار ارز	دستورالعمل اجرایی مربوط به تعیین میزان ارز قابل حمل، نگهداری و مبادله داخل کشور ^۸
۹۹/۲/۷		تصویب بسته سیاستی نحوه برگشت ارز حاصل از صادرات در سال ۱۳۹۸ و نحوه رفع تعهدات ارز صادراتی سال ۱۳۹۷ ^۹
۹۹/۳/۲۰		اعلام زمان رفع تعهد صادرکنندگان تا پایان تیر ^{۱۰}
۹۹/۳/۲۰	زیرساخت‌های تأمین مالی	ابلاغ دستورالعمل پذیرش و معاملات و شیوه‌نامه اجرای در رابطه با گواهی اعتبار مولد (گام) ^{۱۱}
		ابلاغ مصوبات مربوط به کسب و کارهای آسیب‌دیده از کرونا ^{۱۲}
۹۹/۳/۱۲		اعلام امکان پذیرش سهام عدالت به‌عنوان وثیقه صدور کارت اعتباری توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی ^{۱۳}
۹۹/۳/۲۴	سایر	پرداخت تسهیلات یک میلیون تومانی به بیش از ۲۱ میلیون سرپرست خانوار ^{۱۴}

۱-۲. تصویب شیوه‌نامه عمومی و قرارداد بازخرید (ریپو) و شیوه‌نامه استفاده از آن در

راستای اجرای عملیات بازار باز

در توافق بازخرید،^{۱۵} سرمایه‌گذار اوراق بهادار^{۱۶} خود را به خریدار می‌فروشد و تعهد می‌کند که در زمان دیگر با قیمتی از پیش تعیین شده بازخرید نماید. اختلاف بین قیمت خرید و بازخرید سودی است که خریدار به دست می‌آورد. در صورتی که فروشنده اوراق، توان بازخرید اوراق فروخته شده در زمان مشخص

1. <https://www.cbi.ir/page/20137.aspx>
2. <https://www.cbi.ir/page/20076.aspx>
3. <https://www.cbi.ir/showitem/20257.aspx>
4. <https://www.cbi.ir/page/20164.aspx>
5. <https://www.cbi.ir/showitem/20009.aspx>
6. <https://www.cbi.ir/showitem/20138.aspx>
7. <https://www.cbi.ir/showitem/20146.aspx>
8. <https://www.cbi.ir/showitem/20190.aspx>
9. <https://www.cbi.ir/showitem/20078.aspx>
10. <https://www.cbi.ir/showitem/20231.aspx>
11. <https://www.cbi.ir/page/20319.aspx>
12. <https://www.cbi.ir/category/news.aspx>
13. <https://www.cbi.ir/page/20187.aspx>
14. <https://www.cbi.ir/showitem/20235.aspx>
15. Repo

۱۶. این اوراق عموماً اوراق مالی دولت است.

را نداشته باشد، خریدار می‌تواند اوراق را در بازار بفروشد. در این حالت نیز سود خریدار - وام‌دهنده - برابر قیمت پرداختی برای دارایی و قیمت فروش آن در بازار است. با توجه به اینکه این نوع قرارداد نوعی فروش دارایی است، در صورت نکول فروشنده، اوراق به‌عنوان وثیقه دریافت و در بازار نقد می‌شود، لذا ریسک نکول در این نوع قرارداد بسیار ناچیز است. نحوه استفاده از این ابزار در عملیات بازار باز به این صورت است که بانک‌ها در اعطای تسهیلات بین‌بانکی به یکدیگر یا دریافت اعتبار از بانک مرکزی یا سپرده‌گذاری نزد بانک مرکزی، اوراق دولتی بازخرید می‌کنند.

۲-۱-۲. هدفگذاری تورمی^۱

در تعیین چارچوب سیاست پولی بهینه در دنیا، رویکردهای مختلفی وجود دارد که یکی از آنها، چارچوب سیاست پولی مبتنی بر هدفگذاری تورم است. اجرای دقیق این چارچوب سیاست پولی نیازمند انجام برخی از اصلاحات ساختاری در سیاست پولی (نظیر استقلال از دولت و بانک‌ها، شفافیت و پاسخگویی) و اقدام‌های دیگر نظیر اعلام تورم هدف و تمهید ابزارهای لازم برای نیل به تورم هدف است. در صورتی که اصلاحات ساختاری متناسب انجام شده باشد اعلام تورم هدف، با صورت دادن انتظارات عموم جامعه و فعالان اقتصادی می‌تواند لنگر انتظارات تورمی را تغییر دهد.

اگرچه تلاش بانک مرکزی برای تغییر چارچوب سیاست پولی مورد تقدیر است، اما بدون انجام اصلاحات ساختاری و صرفاً با اعلام تورم هدف (نرخ تورم ۲۲ درصد با دامنه مثبت و منفی ۲ واحد درصد) این تغییر چارچوب اتفاق نخواهد افتاد و تأثیری نیز نخواهد داشت.

۲-۱-۳. حراج اوراق بدهی دولتی

اوراق بدهی ابزاری در جهت تأمین کسری بودجه و مرتبط با مالیه دولت است که مسئولیت برگزاری حراج این اوراق در برخی از کشورها، برعهده بانک مرکزی نهاده می‌شود. این اتفاق در بازار اوراق دولتی ایران نیز افتاده و بانک مرکزی اوراق منتشره از سوی خزانه را در بازار بین‌بانکی و سامانه مظنه‌یابی تعریف شده در بورس به حراج می‌گذارد. بانک‌ها و نهادهای مالی غیربانکی مظنه‌های خود را برای هر یک از اوراق به بانک مرکزی ارسال می‌کنند و بانک مرکزی نیز نتایج را برای وزارت امور اقتصادی و دارایی ارسال می‌کند. در نهایت وزارت امور اقتصادی و دارایی با توجه به نرخ‌های پیشنهاد شده با فروش تمام یا بخشی از اوراق موافقت می‌نماید. در صورتی که تمامی اوراق از طریق سازوکار حراج به فروش نرسید وزارت امور اقتصادی و دارایی باقی اوراق را به همان شیوه گذشته به فروش می‌رساند. بانک مرکزی در ۱۳ خردادماه ۱۳۹۹ اولین مرحله از حراج اوراق دولتی و در ۲۷ خردادماه دومین حراج را اجرا کرد. خرید اوراق دولتی از سوی بانک‌ها در نمادهای عرضه شده در این تاریخ‌ها مجموعاً به میزان ۱۳/۸ م.م.ت و به شرح زیر بوده است:

جدول ۱۲. وضعیت خرید اوراق دولتی (میلیارد تومان)

ارزش اوراق اسمی	نرخ بازده تا سررسید	سررسید	بانک‌های خریدار ارزش واقعی
اراد ۳۱	٪۱۵	۱۴۰۲/۰۸	تجارت ۲۵۰۰
			صادرات ۱۲۵۰
			ملی ۱۰۰۰
			ایران زمین ۲۵۰
اراد ۳۲	٪۱۵	۱۴۰۲/۱۱	تجارت ۴۵۷۹
			صنعت و معدن ۱۸۳
			ایران زمین ۱۰۰
			ملت ۹۰
اراد ۳۳	٪۱۸,۱۲	۱۴۰۳/۰۳	ملی ۴۶۴
			پاسارگاد ۲۰۴
			ملت ۹۲
			نهادهای مالی غیربانکی ۲۴۹۵
اراد ۳۴	٪۱۵,۰۱	۱۴۰۳/۰۵	ملت ۱۰۸۰
			صادرات ۹۸۱
			تجارت ۹۸۰
			توسعه تعاون ۹۹
			نهادهای مالی غیربانکی ۳۵۶

مأخذ: سایت شرکت مدیریت فناوری بورس تهران.

۴-۱-۲. تغییر روش محاسبه نسبت سپرده قانونی

بانک مرکزی تغییر شیوه محاسبه نسبت سپرده قانونی را اعلام کرد، پیش از این بانک مرکزی در روز پنجشنبه هر هفته با توجه به مانده سپرده‌های بانک‌ها و موجودی حساب آنها نزد بانک مرکزی بر پایبندی بانک‌ها به نسبت سپرده قانونی کنترل می‌کرد، اما از زمان اجرای ابلاغیه فوق‌الذکر میانگین نسبت سپرده قانونی در ۱۴ روز ملاک قضاوت خواهد بود. نکته دیگری که در این مصوبه به آن اشاره شده است این است که بانک‌ها صرفاً امکان استفاده از ۳۰ درصد حساب سپرده قانونی را در حساب جاری دارند و در همان روز باید مبلغ استفاده شده را تسویه کنند. علاوه بر این بانک مرکزی می‌تواند دوره نگهداری سپرده قانونی را برای بانک‌های غیرمنضبط تا یک روز کاهش دهد.

۴-۲. اقدام‌های مجلس شورای اسلامی

تصویب لایحه حذف چهار صفر از پول ملی و ارسال به شورای نگهبان: یکی از لوایحی که با قید یک فوریت به مجلس شورای اسلامی ارسال شد لایحه حذف چهار صفر از پول ملی بود که بانک مرکزی بر تصویب آن مصر بود. مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارشی به شماره مسلسل ۱-۱۶۷۶۱ با تصویب این لایحه مخالفت کرد با این حال این لایحه در مجلس تصویب و به شورای نگهبان ارسال شد.

۲-۳. رخدادهای برون‌زا: شیوع ویروس کووید ۱۹

در اسفندماه ۱۳۹۸ شیوع ویروس کووید ۱۹ آثار جانبی بر شبکه بانکی داشته است که در پی تداوم شیوع ویروس، این آثار در فصل بهار نیز ادامه یافته است:

- افزایش مطالبات غیرجاری،
  - کاهش ورودی جریان نقد،
  - کاهش درآمد کارمزدی به واسطه کاهش تراکنش‌ها و معاملات.
- علاوه بر موارد که به صورت طبیعی اتفاق می‌افتاد دولت اقدام‌های حمایتی زیر را از بنگاه‌های متأثر از شیوع ویروس و خانوارها انجام داد که دارای پیامدهایی در نظام بانکی بود:
- تخصیص ۲۳ هزار میلیارد تومان تسهیلات به خانوارهای مشمول یارانه و ۵۲ هزار میلیارد تومان تسهیلات به بنگاه‌های آسیب‌دیده،

- امهال اقساط تسهیلات قرض‌الحسنه برای سه ماه تا اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹،
  - کاهش سپرده قانونی برای بانک‌های پرداخت‌کننده تسهیلات به میزان ۲۵ هزار میلیارد تومان،
  - امهال اقساط تسهیلات صاحبان کسب‌وکارها به‌ویژه کسب‌وکارهای کوچک که به دلیل شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا متضرر شده و با مشکلات مالی مواجه شده‌اند به مدت سه ماه، منوط به آنکه بدهی آنها تا تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۰۱ در طبقه جاری قرار داشته باشد.
- در مجموع، آثار اولیه شیوع ویروس و در پی آن اقدام‌های احتیاطی موجب افزایش مطالبات غیرجاری و کاهش درآمدهای عملیاتی بانک‌ها (تسهیلات و کارمزدها) شده است.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها سیاستی

متأسفانه گزارش‌های تحلیلی از وضعیت اقتصادی و به‌طور خاص وضعیت نظام پولی و بانکی کشور به صورت منظم در کشور منتشر نمی‌شود و نهادهای ذی‌ربط نیز عمدتاً به ارائه آمار در این خصوص بسنده می‌کنند. در این میان مرکز پژوهش‌های مجلس تلاش دارد تا با ارائه تصویری از وضعیت نظام بانکی کشور مهم‌ترین تحولات این حوزه را به صورت فصلی بررسی و تحلیل کند. در این گزارش تلاش شد در سه محور تحلیل وضعیت متغیرهای پولی، تحلیل وضعیت شبکه بانکی، اهم اقدام‌ها و سیاستگذاری‌ها، وضعیت نظام بانکی کشور در بهار ۱۳۹۹ به تصویر کشیده شود. مبتنی بر تحلیل صورت گرفته از وضعیت متغیرهای پولی و بانکی کشور و در راستای بهبود وضعیت نظام بانکی، پیشنهادهایی به مجلس و دولت ارائه می‌شود که به شرح زیر هستند:

۱. مجلس شورای اسلامی

تسریع در تصویب طرح بانکداری جمهوری اسلامی ایران: از آنجایی که تأخیر در تغییر قانون و اصلاح حکمرانی نظام بانکی، برای کشور زیانبار است، پیشنهاد می‌شود طرح بانکداری جمهوری اسلامی که در مجلس نهم و دهم دنبال شده است در این دوره با سرعت بیشتری دنبال شده و به تصویب برسد. نظارت و پیگیری اجرای مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی در ارتباط با اصلاح نظام بانکی و ساماندهی به بانک‌های ناسالم نیز می‌تواند به‌عنوان یکی از اولویت‌های نظارتی مجلس شورای اسلام مورد توجه قرار گیرد.

۲. دولت

– استفاده بموقع از ابزارهای سیاست پولی

یکی از اهداف سیاستگذاری پولی کاهش نوسانات اقتصاد کلان است و بانک مرکزی با ابزارهای سیاست پولی مهم‌ترین نقش را در کاهش نوسانات ایفا می‌کند. کاهش شدید نرخ سود بین‌بانکی و نوسانات بسیار زیاد آن در سه ماه منتهی به خردادماه ۱۳۹۹ گواه بر عدم سیاستگذاری پولی بموقع توسط بانک مرکزی است.

– حدگذاری مقداری بر رشد ترازنامه بانک‌های ناسالم

از آنجایی که افزایش اندازه بانک‌های ناسالم (سهم از بازار سپرده) حل و فصل آنها را دشوارتر از پیش می‌کند و بخشی از رشد کل‌های پولی با راهبری این بانک‌ها اتفاق می‌افتد، حدگذاری بر رشد ترازنامه‌ای این بانک‌ها می‌تواند اولاً با کوچک کردن سهم این بانک‌ها در طول زمان حل و فصل این بانک‌ها را امکانپذیرتر نماید و ثانیاً زمینه‌ساز کنترل بر رشد کل‌های پولی خواهد شد.

– اجرای ضوابط شفافیت ابلاغ شده توسط بانک مرکزی

بانک مرکزی در دستورالعملی تحت عنوان «دستورالعمل حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری» مصادیق اطلاعات لازم‌الانتشار را مشخص کرده است. متأسفانه عملکرد بانک‌ها در این محور نیز به‌هیچ‌وجه قابل دفاع نیست و شاهد تخلف گسترده بانک‌ها از مقرره مذکور و حتی عدم افشای صورت‌های مالی هستیم. اجرای این ضوابط و دستورالعمل‌ها می‌تواند تصویری واضح از وضعیت فعلی شبکه بانکی را برای ذی‌نفعان و سیاستگذار به نمایش بگذارد و به‌عنوان یکی از الزامات اولیه در اصلاح نظام بانکی تلقی می‌شود.

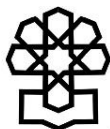
– انجام ارزیابی کیفیت دارایی‌های شبکه بانکی

همان‌طور که در بخش سلامت بانک‌ها توضیح داده شد مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده در سلامت ترازنامه‌ای بانک‌ها کیفیت دارایی‌های شبکه بانکی است. متأسفانه به‌دلیل ضعف جدی نظام حسابرسی و

نظام نظارتی حاکم بر بانک‌ها، صورت‌های مالی بانک‌ها نمی‌تواند بیانگر کیفیت دارایی‌های بانک‌ها باشد و ارزیابی آن نیازمند پروژه‌ای مستقل است که تنها یکی از منابع اطلاعاتی آن صورت‌های مالی خواهد بود. ارزیابی کیفیت دارایی بانک‌ها اولین گام اصلاح نظام بانکی است و پس از انجام آن، شکاف واقعی ترازنامه‌ای هر بانک مشخص شده و دولت خواهد توانست برای جبران و پوشش آن برنامه‌ریزی نماید.

– تدوین برنامه منسجم و زمانبندی شده برای رفع ناترازی بانک‌ها و اجرای آن

پس از مشخص شدن شکاف ترازنامه‌ای هر بانک، لازم است بانک‌ها براساس روش‌های گزیر متناسب با هرکدام از آنها طبقه‌بندی شده و برنامه اجرایی هرکدام از آنها تدوین شود. افزایش سرمایه بانک‌های دولتی نیز یکی از بخش‌های مهم این برنامه خواهد بود.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۷۲۸۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحولات نظام بانکی در بهار ۱۳۹۹

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازارهای مالی)
تهیه و تدوین کنندگان: میثم خسروی، شهاب آزادی
مدیر مطالعه: سیدمهدی حسینی دولت آبادی
ناظران علمی: موسی شهبازی غیاثی، محمدجواد شریفزاده، سیدعلی روحانی

واژه‌های کلیدی:

۱. نظام بانکی
۲. بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی
۳. سیاست پولی
۴. ناترازی بانکی
۵. نرخ سود

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۹/۱۸